

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Ilona Bečicová

**FINANČNÍ GEOGRAFIE - APLIKACE
VYBRANÝCH KONCEPTŮ V PODMÍNKÁCH
ČESKÉ REPUBLIKY**

**FINANCIAL GEOGRAPHY - AN APPLICATION OF SELECTED CONCEPTS
IN TERMS OF THE CZECH REPUBLIC**

Diplomová práce

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: doc. RNDr. Jiří Blažek, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 29. dubna 2013

.....

Poděkování

Je pro mne milou příležitostí poděkovat vedoucímu práce doc. RNDr. Jiřímu Blažkovi, Ph.D. za velkou vstřícnost, trpělivost, cenné rady a připomínky. Mé díky patří také všem zástupcům firem za účast ve výzkumu a v neposlední řadě také rodině a přátelům za podporu a trpělivost.

Abstrakt

Předmětem této diplomové práce je analýza hlavních vývojových trendů bankovního systému v České republice po roce 1989. Jedná se především o analýzu vzniku centralizovaného bankovního systému, na jejímž základě jsou otestovány případné regionální dopady dle teorie regionální segmentace finančního trhu. Na základě analýzy změn v rozmístění ústředí bank a analýzy zaměstnanosti ve finančním sektoru je zřejmé, že v podmínkách ČR došlo ke vzniku vysoce koncentrovaného bankovního systému, který je navíc pod silným vlivem zahraničního kapitálu. Studie zaměřená na testování regionálních dopadů centralizovaného systému pomocí rozhovorů s majiteli firem v periferním regionu neumožnila prokázat tvrzení o znevýhodňování těchto podnikatelů takovým způsobem, jak bychom na základě teorie regionální segmentace trhu očekávali, tedy především odlišným posuzováním úvěrů ze vzdálených regionů. Problematickým se však na základě studie ukázalo poskytnutí ručení za bankovní úvěry v periférii.

Klíčová slova: bankovní sektor, koncentrace, teorie regionální segmentace finančního trhu

Abstract

The aim of the thesis is to analyse the main trends of banking system in Czech Republic after 1989. It is primarily an analysis of centralised banking system, on the basis of which the potential regional impacts according to theory of regional segmentation of financial markets are tested. Based on the analysis of changes in the distribution of bank headquarters and the analysis of employment in financial sector it is clear, that in terms of the Czech Republic a highly concentrated banking system occurred, which is moreover under the strong influence of foreign capital. The study focused on testing the regional impacts of a centralized system through interviews with business owners in the peripheral region has not proved allegation of discrimination of entrepreneurs in such manner as we would expect according to the theory of regional segmentation of financial markets. However the study showed some problems with providing guarantees for bank loans in the periphery.

Keywords: banking sector, concentration, theory of regional segmentation of financial markets

OBSAH

Seznam grafů	- 6 -
Seznam obrázků	- 6 -
Seznam tabulek	- 6 -
Seznam příloh	- 7 -
Seznam zkratk	- 8 -
1 Úvod	- 9 -
2 Teoretický rámec	- 11 -
2.1 Koncentrace finančního sektoru	- 12 -
2.2 Teorie regionální segmentace finančního trhu	- 14 -
2.3 Defenzivní finanční chování periferie a preference likvidity	- 18 -
2.4 Cíl práce a výzkumné otázky	- 19 -
3 Metodika	- 22 -
3.1 Vývoj bankovního sektoru po roce 1989	- 22 -
3.2 Koncentrace bankovního sektoru	- 23 -
3.3 Růst vlivu zahraničních vlastníků	- 24 -
3.4 Studie v periferním regionu	- 25 -
4 Analýza vývoje bankovního sektoru	- 28 -
4.1 Vývoj bankovního sektoru po roce 1989	- 28 -
4.2 Koncentrace bankovního sektoru	- 34 -
4.3 Růst vlivu zahraničních vlastníků	- 42 -
4.4 Shrnutí	- 45 -
5 Studie v periferním regionu	- 47 -
6 Závěr	- 53 -
Seznam použité literatury	- 56 -
Zdroje dat	- 59 -
Přílohy	- 61 -

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1	Vývoj počtu bank a poboček zahraničních bank	- 29 -
Graf 2	Vývoj podílu největších bank na celkových bilančních aktivech.....	- 31 -
Graf 3	Vývoj podílu největších bank na klientských úvěrech	- 32 -
Graf 4	Vývoj podílu největších bank na vkladech klientů.....	- 32 -
Graf 5	Vývoj Herfindahlova indexu	- 33 -
Graf 6	Vývoj počtu měst s ústředím alespoň jedné banky.....	- 34 -
Graf 7	Vývoj celkového počtu obchodních míst všech bank.....	- 38 -
Graf 8	Vývoj míry zaměstnanosti ve finančním sektoru v krajích ČR.....	- 39 -
Graf 9	Vývoj míry zaměstnanosti a počtu zaměstnanců ve finančním sektoru v Praze .-	- 41 -
Graf 10	Vývoj počtu bank dle vlastnictví.....	- 42 -
Graf 11	Vývoj vlastnické struktury bank - podíl na základním kapitálu dle zemí	- 44 -

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1	Vymezený periferní region.....	- 25 -
Obr. 2	Vybrané obce v periférii.....	- 27 -
Obr. 3	Města s ústředím alespoň jedné banky v letech 1993 a 1994.....	- 35 -
Obr. 4	Počet ústředí bank v jednotlivých městských částech Prahy k 28. 2. 2013.....	- 37 -
Obr. 5	Vývoj míry zaměstnanosti ve finančním sektoru ve vybraných městech.....	- 40 -

SEZNAM TABULEK

Tab. 1	Vývoj vlastnické struktury bank - podíl na základním kapitálu	- 44 -
Tab. 2	Vývoj podílu bilanční sumy kontrolované českými a zahraničními vlastníky	- 45 -

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1	Seznam obcí vybraného periferního regionu.....	- 61 -
Příloha 2	Města, ve kterých bylo lokalizováno ústředí alespoň jedné banky	- 62 -
Příloha 3	Vývoj míry zaměstnanosti ve finančním sektoru ve vybraných městech	- 63 -
Příloha 4	Otázky položené v rámci strukturovaných rozhovorů.....	- 64 -

SEZNAM ZKRATEK

CZ-NACE	Klasifikace ekonomických činností
ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
ČS	Česká spořitelna
ČSOB	Československá obchodní banka
ČSÚ	Český statistický úřad
IPB	Investiční a poštovní banka
KB	Komerční banka
MSP	Malé a střední podniky
OKEČ	Odvětvová klasifikace ekonomických činností
ORP	Obec s rozšířenou působností
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů

Kapitola 1

Úvod

V posledních letech dochází k výrazným změnám v organizaci finančního trhu a to s sebou může nést výrazné důsledky pro rozvoj regionů. Různé segmenty finančního trhu jako banky, penzijní fondy, kapitálové trhy a další mohou výrazně ovlivňovat tok finančních prostředků v území a tím ovlivnit růst či stagnaci některých regionů (např. Dicken 2011). Předmětem této práce je analýza hlavních vývojových trendů bankovního systému v České republice po roce 1989. Jedná se především o analýzu vzniku centralizovaného bankovního systému, na jejímž základě budou otestovány případné regionální dopady dle teorie regionální segmentace finančního trhu.

Po roce 1989 došlo v celé české ekonomice k výrazným změnám a bankovní sektor není výjimkou. V bankovníctví došlo k výraznému nárůstu počtu subjektů, které byly rozprostřeny po celém území státu. Tento rychlý růst byl však brzy zastaven problémy, se kterými se nově vzniklé banky potýkaly. Během období dvou za sebou jdoucích bankovních krizí došlo k výrazné přeměně podoby bankovního sektoru. V této práci se zaměřuji na dvě nejdůležitější změny, ke kterým došlo, a to koncentraci bankovního sektoru do Prahy a současně výrazný nárůst vlivu zahraničních bankovních skupin, které v současné době ovládají převážnou většinu bank působících v České republice.

První část této práce, zaměřující se na analýzu koncentrace, z velké části navazuje na studii Blažka (1997), který se zaměřil na regionální strukturu bankovního sektoru v České republice. I přes problémy, které přináší nedostatek dostupných dat, která by byla k mapování koncentrace vhodná, jsem se o analýzu pokusila pomocí změny v rozmístění ústředí jednotlivých bank a analýzou zaměstnanosti. Následně jsem se pomocí vývoje podílu na základním kapitálu bank a vývoje podílu bilanční sumy zaměřila na vývoj pozice zahraničních subjektů na českém bankovním trhu.

Na základě analýzy vzniku centralizovaného bankovního systému se následně zaměřuji na testování možných regionálních důsledků. Dle teorie regionální segmentace finančního trhu může v centralizovaných systémech docházet k znevýhodňování žadatelů o úvěr pocházejících ze vzdálených regionů, a to z důvodu institucionální a/nebo informační segmentace finančního trhu. Vzdálenost je zde přitom chápána širěji, než jen jako prostá

geometrická vzdálenost. Otestování těchto dopadů jsem se věnovala ve výzkumu zaměřeném na výrazně periferní region na pomezí Moravskoslezského a Olomouckého kraje. Pomocí strukturovaných rozhovorů s majiteli firem jsem zjišťovala, jaké mají podnikatelé působící v tomto regionu zkušenosti se získáváním externích finančních zdrojů, zejména pak bankovních úvěrů.

Předložená práce je rozdělena do 6 kapitol, přičemž první se věnuje uvedení do problematiky a nastínění struktury celé práce. Druhá kapitola přibližuje teoretický rámec práce, na jehož základě podrobněji vymezují cíle a výzkumné otázky této práce. Před samotnou empirickou částí se zaměřuji na metodiku použitou při analýze, zejména na typy použitých dat, ale také problémy, se kterými jsem se během zpracování setkala. Empirická část je následně rozdělena do dvou samostatných kapitol. První z nich se věnuje vývoji celého bankovního sektoru v České republice, tedy analýze vzniku centralizovaného bankovního systému. Nejprve se zaměřuji na nejdůležitější události v jeho vývoji a následně se již věnuji analýze koncentrace a nárůstu vlivu zahraničních bankovních skupin. Pátá kapitola se zaměřuje na otestování možných regionálních dopadů dle teorie regionální segmentace finančního trhu pomocí studie ve vybraném periferním regionu. Závěrečná kapitola následně shrnuje veškeré poznatky uvedené v této práci.

Kapitola 2

Teoretický rámec

V posledních letech dochází ke zvýšení zájmu geografů o studium problematiky finančního sektoru a děje se tak hlavně díky síle finančních institucí, která se projevuje především při financování. Poskytnutí finančních prostředků může ovlivnit další vývoj firmy, ale také regionu, v němž je lokalizována (Dow 1994). Síla těchto institucí se projevuje především v zemích, kde došlo ke vzniku centralizovaných systémů (např. Alessandrini a kol. 2010). Tyto centralizované finanční systémy mohou mít výrazný dopad na regionální rozvoj. Proč tomu tak je a v jakých případech k tomu může dojít, nastíní existující studie, které se staly informační základnou pro zkoumání dané problematiky.

Finanční geografie je v rámci sociální geografie relativně mladý obor (Blažek 1997), který se ale v posledních letech dostává do zájmu geografů, o čemž svědčí množství vznikajících studií v této oblasti. Několik prací zaměřených na tuto tematiku však vzniklo mnohem dříve. Jedním z prvních byl August Losch, který v období 1919–1925 zjistil, že úrokové míry účtované za poskytnutí úvěru se zvyšují s rostoucí vzdáleností od New Yorku (Blažek 1997). Regionální efekty, které může finanční systém mít, zmiňoval také již Myrdal (1957, cit. v Porteous 1995). Na důležitost sledování procesů na regionální úrovni v rámci národní ekonomiky upozornil Krugman (1990, cit. v Porteous 1995, s. 2, vlastní překlad), když prohlásil, že „mnoho problémů, které jsou označeny za problémy mezinárodního obchodu, by mělo být považováno spíše za problémy regionální ekonomie a ekonomické geografie“. Také Dow a Rodríguez-Fuentes (1997) upozornili na to, že toky finančních prostředků byly dlouho dobu považovány spíše za důsledek regionálních nerovností, než jako příčina, která napomáhá k jejich zvětšování. Autoři zabývající se finanční geografii se nemusí nutně zaměřit na studium celého finančního sektoru, častěji se soustředí jen na jednu součást, jako např. banky (Blažek 1997, Grote 2008, Alessandrini a kol. 2010), penzijní fondy (Martin, Minns 1995, Corapataux a kol. 2009) či kapitálové trhy (Klagge, Martin 2005) a další.

Předmětem této práce je analýza hlavních vývojových trendů bankovního systému v České republice, tedy vzniku centralizovaného bankovního systému a současně nárůstu vlivu zahraničních bankovních skupin, ale především otestování možných regionálních

dopadů tohoto systému. Dříve, než se zaměřím na důsledky, které centralizovaný systém může mít, je nezbytné přiblížit také důvody, proč ke koncentraci ekonomických aktivit dochází, přičemž se zaměřím především na koncentraci finančního sektoru.

2.1 Koncentrace finančního sektoru

Již několik dekád převažuje trend, který výrazně ovlivňuje ekonomické aktivity, a tím je koncentrace ústředí firem a strategických funkcí do vybraných měst (Alessandrini a kol. 2010, Dicken 2011). Mezi ostatními dochází také ke koncentraci finančního sektoru (Blažek 1997, Porteous 1995). Koncentrace je zřetelná nejen geograficky, ale také z pohledu institucionálního (Klage, Martin 2005). V této podkapitole se pokusím velmi stručně problematiku koncentrace finančního sektoru do vybraných center přiblížit

Dříve, než se budu věnovat faktorům přispívajícím ke koncentraci, je nezbytné definovat finanční centrum. Porteous (1999) jej vymezuje jako lokalitu, ve které se koncentrují finanční služby a funkce na vysoké úrovni. Nejedná se o koncentraci běžných poboček, ale spíše ústředí a dalších významných institucí, které nemají pouze regionální, ale spíše národní až mezinárodní význam. Finanční centrum však nemusí být vždy představováno celým městem, může se jednat jen o určité území v rámci daného města. Jako příklad uvádí Wall Street v rámci New Yorku či City of London v Londýně. Uvádí také, že finanční centrum nemusí být lokalizováno v největším městě daného státu, ale často je tomu právě tak.

Koncept "path dependence", nazýván také teorie závislosti na zvolené cestě (Blažek, Uhlíř 2011), je v souvislosti se vznikem finančních center velmi často zmiňován. Dle tohoto konceptu mohou mít na počátku některá města oproti ostatním výhodu, která nemusí být moc velká. V průběhu vývoje však může dojít k posílení této výhody, která upevní pozici daného města jako centra. Jednotlivé lokality mohly být dříve téměř identické, avšak díky náhodnému jevu, který žádné modely nemohou vysvětlit, došlo ke vzniku výhody. Jedno z měst se tak dostalo do lepší pozice než ostatní a začalo růst. Růst byl rychlejší než u ostatních, což mělo za následek další posilování jeho pozice. Neznamená však, že město, které se stalo finančním centrem, nejlépe vyhovovalo požadavkům firem. Naopak se jím mohlo stát to, které nemělo nejlepší předpoklady, ale díky náhodě, která se v minulosti odehrála, se jím stalo (Grote 2008). Tato samotná náhoda však nemá tak velký význam, jako kumulativní mechanismus, který spustila, neboť ten může následně dlouhodobě ovlivnit organizaci prostoru (Blažek, Uhlíř 2011). Existují však výjimky, kdy může dojít ke změně hierarchie finančních center, jako tomu bylo např. v Kanadě či Austrálii (více v Porteous 1995).

K posilování pozice daného centra přispívají aglomerační výhody, definované Alfredem Marshalllem, jež představují základní typy výhod, které lokalizace v aglomeraci přináší.

Na základě několika vybraných prací (Blažek 1997; Blažek, Uhlíř 2011; Grote 2008; Porteous 1999) můžeme vymezit pět typů aglomeračních výhod, které se vztahují ke koncentraci finančního sektoru. Tyto typy se mezi sebou prolínají a nelze mezi nimi vymezit jasné hranice.

První typ představuje *sdílení pracovního trhu*. Finanční instituce jsou závislé na dostatku kvalifikované pracovní síly a pokud je těchto pracovníků dostatek, mohou si vybrat z velkého množství uchazečů toho nejvhodnějšího a případně také rychle zareagovat na odchod jednoho z pracovníků. To samé platí také pro zaměstnance, kteří si mohou vybrat z široké nabídky zaměstnavatelů. Jako druhý typ výhod můžeme vymezit *specializovanou infrastrukturu*. Finanční sektor využívá ke své práci specializovaný software i hardware, ale využívá také např. špičkových právnických či poradenských služeb. Bezprostřední blízkost těchto firem, tak umožní rychlé dodávky toho nejnovějšího vybavení a také poskytování těch nejlepších dostupných služeb. Třetí skupina je silně propojena s druhou a jedná se o *blízkost dalších významných subjektů*. Jedná se o nejžádanější klienty, tedy úspěšné, velké či zahraniční firmy, ale také ústřední orgány státní správy, které jsou rovněž potenciálními klienty. Čtvrtou skupinu výhod představují *informační spillovery*, které jsou pro finanční sektor velmi důležité. Jedná se především o to, být blízko ostatním subjektům finančního sektoru a získat tak důležité informace o tom, jakým způsobem funguje konkurence, co nového zavádí, jaké služby poskytuje apod. Když jsou finanční instituce lokalizovány v bezprostřední blízkosti, mohou velmi rychle zareagovat např. na novinku, kterou přinesla konkurenční banka. Nositeli tohoto typu informací jsou často zaměstnanci, kteří mohou informace získat např. při jednáních, neformálních setkáních, ale také např. přestupem k jinému zaměstnavateli, což je propojeno s první zmíněnou výhodou - sdílením pracovního trhu. Poslední důležitou výhodou, kterou musíme u finančnictví zmínit, je role socio-institucionálních a kulturních faktorů, neboli *sociálně-institucionální zakořenění*. Existují velmi důležité hodnoty jako důvěra, reputace, zvyky, normy chování, pravidla apod., které hrají důležitou roli při jednání a mohou ovlivnit, jestli bude transakce mezi partnery dokončena či nikoliv. Pokud je ústředí dané banky lokalizováno v ústředí a tyto hodnoty sdílí, může si usnadnit kontakt se zákazníky.

Existují také nevýhody, se kterými se můžeme ve velkých centrech setkat, jedná se především o vysoké náklady na pronájem či koupi prostor, platy, které musí být poměrně vyšší než platy v jiných lokalitách, neboť životní náklady ve velkých městech jsou vyšší. Dále to mohou být také náklady na kompenzaci nevýhod měst, jako je např. přetížená doprava apod. (Blažek 1997; Porteous 1999). Tyto nevýhody však v případě bankovního sektoru obvykle nemají tak silné postavení (Blažek 1997; Grote 2008). Porteous (1999) tvrdí, že mění se poměr mezi aglomeračními výhodami a nevýhodami může jednou způsobit decentralizaci celého finančního sektoru, především ve spojení se snižováním nákladů na komunikaci. Zatím však nevyplývá, že by se k tomuto schylovalo, avšak autor

upozorňuje na to, že finanční sektor je vysoce mobilní, neboť nemusí přesouvat žádnou fyzickou infrastrukturu. Avšak Thrift (1994, cit. v Grote 2008) nebo Porteous (1995) upozorňují na to, že geografická blízkost firem je stále pro fungování finančního sektoru velmi důležitá, a proto nemusí rozvoj komunikačních technologií hrát tak významnou roli.

Jak uvádí Blažek, „finanční služby jsou považovány za vrchol hierarchie výrobních služeb a to díky jejich vysokým požadavkům na kvalitu informací, technologií, know-how a také zaměstnanců“ (Blažek 1997, s. 268, vlastní překlad). Všechny tyto kvality poskytují právě největší centra. Subjekty progresivního terciéru jako jsou banky, orgány státní správy, auditorské firmy, investiční společnosti a řada dalších, se vyznačují významnou provázaností, což vysvětluje silnou koncentraci především ústředí bank do center (Blažek 2001). Klagge a Martin (2005) rovněž zdůrazňují, že koncentrace bankovního trhu do centra, a to prostorová i organizační, může mít výrazný vliv na koncentraci dalších finančních trhů do toho centra. Na příkladu České republiky v rámci studie rozmístění 200 největších firem Blažek (2001) ukázal, že dochází k silné koncentraci těchto firem, což sice výrazně posiluje pozici Prahy v mezinárodní soutěži, avšak díky tomu dochází k prohlubování regionálních rozdílů v rámci České republiky.

Současně s trendem koncentrace přitom v posledních letech dochází ještě k přebírání vlastnictví velkými mezinárodními bankami a dochází tak k větší koncentraci moci, kterou ovládá čím dál méně společností (Dicken 2011). Klagge a Martin (2005) na to upozornili v souvislosti se vstupem do Evropské unie, díky němuž mohou mezinárodní banky snáze přebírat vlastnictví domácích bank, což může způsobit přesun rozhodovacích kompetencí mimo domácí trh. Studie Alessandrini a kol. (2010) naznačuje, že zahraniční banky a banky vlastněné mimo domácí trh alokují v rámci úvěrů malým firmám relativně méně finančních prostředků než domácí banky a banky vlastněné v rámci domácího trhu. Není tedy vyloučeno, že převzetí velkými mezinárodními bankami může způsobit zhoršení pozice MSP při žádostech o úvěr. Jak zmiňuje Klagge a Martin (2005), pravděpodobně vůbec není náhodou, že zájem o lokální finanční trhy se zvýšil v době globalizace a vysoké koncentrace finančních systémů.

2.2 Teorie regionální segmentace finančního trhu

Patrně nejdůležitější teorie, se kterou budu v této studii pracovat, je teorie regionální segmentace finančního trhu. V rámci institucionální struktury můžeme rozlišit dva typy bankovních systémů: centralizovaný a decentralizovaný (Blažek 1997). *Centralizovaný* bankovní systém je charakterizován koncentrací jak prostorovou, tak funkční. Ústředí bank jsou koncentrovány do několika vybraných měst a současně dochází i ke koncentraci moci, neboť trh ovládá jen několik silných komerčních bank. Jako příklad můžeme uvést Kanadu, kde došlo ke vzniku tohoto typu systému. Protikladem je *decentralizovaný* systém, který

se naopak vyznačuje autonomními bankami, které působí v různých regionech. Banky se však potýkají s legislativními omezeními týkajícími se geografické expanze, proto jsou obvykle menší než ty, se kterými se setkáme v centralizovaném systému. Tento typ systému se vyskytuje např. v USA, Německu či Japonsku (Porteous 1995). Centralizovaný systém, kde se nachází jediné finanční centrum, by mohl vyústit v situaci, kdy budou finanční prostředky alokovány spíše do těch firem, které sídlí v blízkosti centra a firmy, které jsou centru vzdálenější, by mohly být díky menšímu množství spolehlivých informací vyloučeny. Firmy, které jsou lokalizovány v centru, tak získávají oproti firmám v periférii konkurenční výhodu (Klagge, Martin 2005).

V rámci této teorie rozlišujeme také dva hlavní segmenty finančního trhu, a to národní a regionální. Zatímco *národní* segment se zaměřuje především na ty nejžádanější klienty (tedy zahraniční, velké či úspěšné firmy), *regionálního* segmentu se staly především menší a méně známé firmy (Blažek 1997; Blažek, Uhlíř 2011; Dow 1994). Banky se tedy liší tím, jaký typ segmentu převážně obsluhují. Tyto dva segmenty se současně vyskytují např. ve Spojených státech (McKillop, Hutchinson 1990 cit. v Dow 1994), kde regionální banky obsluhují především menší firmy, které jsou však limitovány nabídkou těchto menších bank, zatímco velké firmy si mohou vybrat z širokého spektra finančních institucí na národní úrovni (Dow 1992). Velké banky poskytují úvěry malým firmám v nižší míře, než firmám velkým. Pokud jim však úvěr poskytnou, firmy získají výhodnější podmínky, než by tomu bylo u bank malých. Zdá se však, že velké banky půjčují peníze jen těm nejúspěšnějším malým firmám (Alessandrini a kol. 2010). Národní segment tvořený převážně velkými bankami tak může mít výrazné regionální důsledky, zejména co se týká přidělování úvěrů v periferních regionech (Dow 1992; Blažek, Uhlíř 2011). Může dojít k situaci, kdy MSP¹ v periférii nezískají výhodný úvěr od velké banky, zatímco úspěšnější MSP v centru úvěr získají, což může ještě více zesílit dualitu jádro-periferie. Je to jako začarovaný kruh, kdy firmy v periférii získají méně úvěrů, což následně může mít za následek menší ekonomický růst. V budoucnu to pak může mít za následek celkově nižší zájem o externí financování (Klagge, Martin 2005). Je však nutné zdůraznit, že potíže malých firem při půjčování financí od velkých bank byly odbornými studii potvrzeny jen částečně (Alessandrini a kol. 2010). Firmy, které sídlí v periferním regionu, však nemusí být nutně všechny znevýhodněny. Existují rozdíly mezi velkými a úspěšnými firmami působícími v periférii a MSP, které se spíše budou potýkat s problémy při snaze o získání financí (Blažek 1997).

¹ Malé a střední podniky. Mezi malé podniky řadíme ty, které mají méně než 50 zaměstnanců a zároveň obrat nebo bilanční sumu do výše 10 mil. EUR. Za střední podniky považujeme ty, jež mají méně než 250 zaměstnanců a zároveň obrat do výše 50 mil. EUR, nebo bilanční sumu do výše 43 mil. EUR (Evropská komise, 2013).

Zde je důležité poznamenat, že „vzdálenost mezi jádrem a periferií by neměla být považována pouze za metrickou vzdálenost“ (Blažek 1997, s. 267, vlastní překlad). S tímto argumentem se ztotožňuje také Alessandrini a kol. (2010) a dále ukazuje, že dokonce není důležité ani to, kolik hierarchických úrovní v rámci bankovní struktury mezi ústředím v centru a pobočkou v regionu vzniklo. Ukazuje však, že důležitá je tzv. *funkční vzdálenost*, která je představována vzdáleností ekonomické vyspělosti regionu (= lokální pobočka) a finančního centra (= ústředí) (Alessandrini a kol. 2005, Alessandrini a kol. 2010). Jde tedy o ekonomické rozdíly mezi daným regionem a ústředím. Čím odlišnější je socio-ekonomické prostředí, mezi vybraným regionem a centrem, tím větší funkční vzdálenost vzniká. Mistrulli a Casolaro (2008 cit. v Alessandrini a kol. 2010) během své studie v Itálii zjistili, že banky, které jsou od daného regionu funkčně vzdálenější, spolupracují nejčastěji se spolehlivými firmami, u kterých nehrozí výrazné riziko a mohou tak za finanční služby účtovat nižší úrokové sazby. Alessandrini a kol. (2010) se ve své práci také zaměřili na výzkum toho, zda-li spolu souvisí funkční vzdálenost mezi pobočkou a ústředím banky a pravděpodobnost, že firma zavede inovaci. Jejich výzkum prokázal, že funkční vzdálenost mezi lokální pobočkou a centrem rozhodování opravdu významně negativně ovlivňuje pravděpodobnost, že lokální MSP zavedou procesní či produktovou inovaci. Toto je však zřejmě silně ovlivněno skutečností, že porovnáváme finanční centrum a region, který je od tohoto centra svým ekonomickým vývojem velmi vzdálený.

V souvislosti s centralizovaným a decentralizovaným systémem finančního trhu se nyní zaměřím na problémy, které se vztahují právě k prvnímu z nich. Velmi důležité je zmínit asymetrii informací. Asymetrie vzniká ve chvíli, kdy si je vypůjčitel (podnikatel) dobře vědom své současné situace a možností, ale půjčovatel (banka) tyto informace nemá. Vypůjčitel nemusí bance poskytnout všechny informace, může zatajit to, co by při žádosti nevyznělo v jeho prospěch, což sice není čestné, ale docházet k tomu může (Palouček 2006). Banka tedy musí vynaložit úsilí k získání co nejkvalitnějších informací, což může být nákladné (Porteous 1995). Velmi často má k dispozici nejlepší informace úředník na lokální pobočce, přičemž tyto informace jsou z velké části nekodifikovatelné. Tento úředník představuje osobu, která žije ve stejném regionu jako vypůjčitel, zná místní obyvatele, firmy a sdílí podobné kulturní a sociální hodnoty. Pokud také již mezi tímto úředníkem a vypůjčitelem existuje určitý vztah založený na dlouhodobé spolupráci a velmi dobré znalosti žadatele, může dojít z pohledu banky ke snížení rizika obchodní transakce. Tento úředník může kombinovat “měkká“ a “tvrdá“ data, což je při hodnocení žádostí jistě výhodou, která pomůže při vybrání těch nejvhodnějších projektů. Tato “měkká“ data však nelze jednoduše předat dále na vyšší úroveň v rámci bankovní hierarchie. V současné době již není přenos informací sám o sobě finančně náročný, ale problematickým se ukazuje to, že některé informace mohou transferem v prostoru ztratit na své kvalitě a jejich vypovídací

hodnota se mění. Bankéř, který o úvěru rozhoduje, pak může mít k dispozici horší informace než úředník v daném regionu, což dále poukazuje na asymetričnost informací. Informace musí být prezentovány v určitém kontextu a není snadné je hodnotit ze vzdálenějších míst (Alessandrini a kol. 2010; Klagge, Martin 2005; Porteous 1995). Největší ztráta kvality a citlivosti informací v rámci bankovní hierarchie přichází ve chvíli, kdy o poskytnutí úvěru rozhoduje člověk, který pracuje v jiném socio-ekonomickém prostředí, než úředník na předchozím hierarchickém stupni (Alessandrini a kol. 2010). Velké banky, jejichž organizační struktura se vyznačuje více hierarchickými úrovněmi, častěji spoléhají na "tvrdá" data a technologie určené k hodnocení úvěrů, než je tomu u menších bank, což podporuje předchozí tvrzení o problematice předávání "měkkých" dat (Alessandrini a kol. 2010). Decentralizovaný finanční systém přitom může účinně bojovat proti problematice asymetrických informací a zvýšit tak objem finančních prostředků proudících do regionů (Klagge, Martin 2005). Jak uvádí Alessandrini a kol. (2010, s. 849, vlastní překlad), „informace a důvěra jsou hlavními „surovinami“ půjčování a jsou to do velké míry lokálně- a sociálně-zakořeněné prostředky“. Studie porovnávající finanční systémy ve Velké Británii a Německu ukázala, že ve Velké Británii, jejíž systém je vysoce centralizovaný, dochází v mnohem vyšší míře ke vzniku tzv. "equity gap", tedy nedostatku finančních zdrojů v některých regionech či pro vybrané žadatele, než tomu bylo v Německu, které se vyznačuje mnohem více decentralizovaným systémem (Klagge, Martin 2005), což podporuje předchozí tvrzení.

Kromě problematiky asymetrie informací upozorňují Klagge a Martin (2005) také na důležitost transakčních nákladů. Čím vyšší je hodnota transakce, tím nižší náklady vyžaduje. Zdůrazňují, že z centralizovaných finančních trhů tak mohou být vyloučeny malé firmy, ale i ti, kteří si chtějí půjčit nižší objem financí. Dalším negativem, se kterým se u centralizovaných systémů můžeme setkat, je pozice bankéřů, kteří o úvěrech rozhodují. Jsou to osoby, které nesídlí v regionu a nejsou pod takovým tlakem ohledně důsledků svých rozhodnutí na daný region, jako kdyby v něm sami působili (Alessandrini a kol. 2010). Dalším důvodem mohou být také významné strukturální rozdíly v rámci ekonomiky. Periferní regiony představují oproti centru vyšší riziko a to zejména kvůli častým strukturálním problémům (Blažek 1997). Z pohledu centra se tedy mohou zdát rizikovějšími, než ve skutečnosti jsou.

Princip existence bank je ten, že by měly „fungovat jako zprostředkovatelé finančních služeb mezi těmi střadateli a vypůjčiteli, kteří jsou vyloučeni z účasti v centralizovaných finančních trzích“ (Zazzaro 1997, cit. v Klagge, Martin 2005, s. 393, vlastní překlad). Dle Klagge a Martin (2005) jsou banky pro tuto činnost v nejlepší pozici a mají výhodu oproti dalším typům ekonomických institucí. Dle informací uvedených v této podkapitole to však vypadá, že u centralizovaných bankovních systémů často dochází k marginalizaci MSP v periférii právě bankami. Tyto podniky se setkávají s nedostatkem finančních

prostředků, což má negativní důsledky na jejich rozvoj, zavádění a šíření inovací, ekonomickou sílu periferních regionů a často staví firmy před hrozbu insolvence, což zcela ohrožuje jejich existenci (Alessandrini a kol. 2010; Klagge, Martin 2005). Avšak Klagge a Martin (2005) upozorňují také na argument, kterým se banky bránily, a to na výjimečnou mobilitu kapitálu, který je možné investovat prakticky kdekoli a jedině, na čem opravdu záleží není poloha firmy, ale její rizikovost z pohledu návratnosti investice.

Mohou se také projevit tzv. „backwash“ efekty růstu, kdy růst produktivity v periférii zaostává oproti růstu v centru, což se odráží ve špatné obchodní bilanci a nízké míře investic. Stane-li se toto u finančního sektoru, dochází následně k odlivu kapitálu z regionu do míst, kde skýtá vyšší výnos z investic (Dow 1992). Jako řešení navrhuje Odell (1992, cit. v Klagge, Martin 2005) vznik regionálních finančních trhů, které by poskytly finanční prostředky v periferních regionech a zaplnily tak mezeru, která vznikla. Klagge a Martin (2005) však na příkladu Velké Británie ukazují, že je velmi těžké obnovit regionální bankovní trhy, pokud už jednou zanikly.

V zemích, ve kterých funguje silně centralizovaný bankovní systém, tedy může docházet k znevýhodňování MSP v periferních regionech. Také Dow (1992) si je vědoma toho, že koncentrace vytváří na lokální bankovní systém silný tlak, který může zesílit tendence k defenzivnímu finančnímu chování. Politická podpora regionálního segmentu finančního trhu by podle ní mohla napomoci změnit tento trend. Spíše než podporu regionálního segmentu by Alessandrini a kol. (2010) navrhoval, aby v rámci organizační struktury bank byly činnosti více decentralizovány a umožnily tak lepší zpracování měkkých dat, která v rámci hierarchie banky často ztrácí svou hodnotu. Zcela jiné řešení navrhuje Klagge a Martin (2005, cit. v Alessandrini a kol. 2010). Ti by v době, kdy dochází k tak silné koncentraci a ke vzniku „equity gap“, podporovali alternativní možnosti financování, jako jsou fondy rizikového kapitálu, business angels a další, které by se staly doplňkem bankovních služeb pro ty, kteří se mohou potýkat s problémy při získávání financí. Otázkou však je, jestli by o tyto formy financování byl vůbec zájem.

Nemůžeme však jednoznačně tvrdit, že centralizovaný bankovní systém takovýmto způsobem znevýhodňuje firmy v periférii, jak mohou některé studie naznačovat. Důležitá je také skutečnost, že zájem firem z periferních regionů o externí financování je relativně malý a sektor dynamických MSP zde v podstatě téměř ani neexistuje (Klagge, Martin 2005). Nízký zájem o externí financování ze strany MSP v periférii je podrobněji charakterizován tezí o defenzivním finančním chováním.

2.3 Defenzivní finanční chování periferie a preference likvidity

Nejistota, ke které se v periferních regionech dochází, může vést k opatrnosti a preferenci vysoké likvidity. Ve vyšší míře dochází ke spojení finančních prostředků, méně půjčování

a především vkládání financí do relativně likvidních aktiv, která se nacházejí ve finančních centrech. Periferní regiony se tedy vyznačují zejména vysokými úsporami a nízkou mírou investování, což působí na odliv kapitálu z regionu (Dow 1992; Klagge, Martin 2005).

Dle tzv. *pecking order theory* preferují firmy nejvíce vlastní zdroje financí, následně financování pomocí úvěrů a mezi nejméně oblíbené patří „equity financing“ (Klagge, Martin 2005). Je zřejmé, že firmy v periférii, kde je defenzivní chování nejsilnější, budou nejvíce využívat vlastních zdrojů, výrazně méně financování pomocí úvěrů a „equity financing“ téměř nebude využíváno, což můžeme soudit na základě Dow (1992), podle které je defenzivní finanční chování charakterizováno zřetelným nezájmem o úvěry.

Defenzivní chování periferie může být charakterizováno jako výsledek dlouhodobé zranitelnosti regionální ekonomiky a k zesílení defenzivního chování dochází díky dalšímu odlivu kapitálu (Dow 1992). Růst poptávky po aktivech v centru tomuto odlivu napomáhá a následně způsobuje přesun řady aktivit, funkcí a také institucí do center (Klagge, Martin 2005).

S preferencí likvidity a defenzivním chováním v periférii velmi úzce souvisí *regionální drenáž*. Ta je charakterizována situací, kdy dochází k shromažďování financí v periférii, ale půjčování těchto prostředků se odehrává hlavně v centru (Blažek 1997). Tuto situaci popsali také např. Martin a Minns (1995) na příkladu penzijních fondů ve Velké Británii, kde finanční prostředky byly vybírány v různých regionech v rámci celé Velké Británie, ale směřovaly převážně do finančního centra v Londýně a jeho nejbližšího okolí, odkud byly kontrolovány. Investice těchto finančních prostředků byly rovněž prováděny především do společností, jejichž ústředí se nacházela v tomto regionu místo toho, aby byly investovány do regionů, které by to zvláště potřebovaly. Autoři studie se snaží vyzvat především k decentralizaci investic, finančních trhů a moci.

Shrneme-li stručně informace týkající se teorie regionální segmentace finančního trhu a defenzivního chování periferie, zjistíme, že úvěry v periferních regionech jsou mnohem méně využívány, než je tomu v případě dalších regionů, což může být způsobeno problémy, které s sebou přináší centralizovaný systém. Avšak zcela jistě nemůžeme přikládat důležitost jen tomuto důvodu. Významným se ukazuje také tvrzení, že firmy v periférii o tento typ financování mají relativně nižší zájem. V empirickém výzkumu této práce (kapitola 5) se této problematice podrobněji věnuji na příkladu vybraného periferního regionu.

2.4 Cíl práce a výzkumné otázky

Vzhledem k rozsahu této práce a rovněž dostupnosti dat, se nevěnuji studiu celého finančního sektoru, ale zaměřuji se pouze na bankovní sektor. Jak již zdůraznil Porteous

(1995), banky, vzhledem k jejich funkci, mají velmi významný vliv na regionální rozvoj, a proto je třeba se jejich studiu věnovat.

V předchozí části byla nastíněna problematika vzniku finančních center a centralizovaných systémů finančního trhu vůbec. V empirické části se této tématice věnuji na příkladu České republiky. Výzkum této práce bych mohla rozdělit na dvě hlavní části, které na první pohled mohou vypadat jako dva samostatné celky, ale při bližším zkoumání problematiky je zřetelné, že provázanost mezi nimi existuje. První část práce, zaměřující se na analýzu hlavních vývojových trendů bankovního systému, se věnuje především vzniku centralizovaného bankovního systému v České republice. Tato část z velké části navazuje na studii Blažka (1997), který se zaměřil na regionální strukturu bankovního sektoru v ČR. Na jeho studii navazují zejména analýzou vývoje bankovního sektoru v České republice a vývoje jeho koncentrace po roce 1989. V souvislosti s koncentrací se zaměřuji také na nárůst vlivu zahraničních bankovních skupin v bankovním sektoru České republiky. Cílem je zejména analyzovat průběh těchto procesů, zjistit, jaké události formovaly jejich vývoj, kdy došlo k nejvýraznější koncentraci bankovního sektoru a největšímu nárůstu vlivu zahraničních bankovních skupin v bankovním sektoru České republiky a zjistit, jak vypadá současná situace.

Na základě této analýzy centralizovaného bankovního systému, k jehož vzniku v posledních letech došlo, se v druhé části výzkumu zaměřuji na otestování možných dopadů tohoto systému dle teorie regionální segmentace finančního trhu. Pavel Csank (Csank 2003) a Jana Nováková (Nováková 2007), kteří se rovněž ve svých diplomových pracích věnovali studiu finančního sektoru, se ve svých pracích zaměřili mj. na analýzu územní struktury přidělených bankovních úvěrů. Ke své analýze využili data poskytnutá vybranými bankami a pomocí úvěrového lokalizačního koeficientu (více v Csank 2003) zjistili, že opravdu dochází k nerovnoměrné alokaci bankovních úvěrů. Vzhledem k problémům se získáváním dat týkajících se finančního sektoru a velmi omezeným možностям přinést v tomto ohledu nové informace jsem se rozhodla zaměřit část svého výzkumu jiným směrem, než tomu bylo u předešlých studií.

Druhá část empirického výzkumu je tedy zaměřena na kvalitativní výzkum v periferním regionu, kde jsem se pomocí strukturovaných rozhovorů snažila zjistit, jaké mají podnikatelé působící v tomto regionu zkušenosti se získáváním externích finančních zdrojů, zejména pak bankovních úvěrů. Dle informací uvedených v podkapitole 2.2 pravděpodobně může centralizovaný systém znevýhodňovat žadatele z "funkčně vzdálených regionů" (viz str. 14). Jestli tomu tak je, nebo jestli je potřeba příčiny nerovnoměrné alokace finančních prostředků do periferie hledat v něčem jiném, se pokouším zjistit právě v této části. Především se snažím nalézt odpovědi na tyto otázky:

- *Mají podnikatelé působící v periferních regionech zájem o externí finanční zdroje? Převažuje mezi nimi poptávka po bankovních úvěrech?*
- *Existuje tzv. "equity gap" pro podnikatele z periferních regionů?*
- *Odkud a jakým způsobem jsou posuzovány jejich žádosti o úvěr?*
- *S jakými problémy, v souvislosti se získáváním externích finančních zdrojů, se tyto podnikatelé nejvíce potýkají?*

Kapitola 3

Metodika

Empirický výzkum této práce můžeme rozdělit na dvě hlavní části. První část se zaměřuje na problematiku vývoje bankovního sektoru v České republice jako celku a je dále rozdělena do tří oddílů. Pro porozumění vývoje bankovního sektoru v České republice během své novodobé historie se v prvním oddílu zaměřuji na jeho vývoj po roce 1989, kde se věnuji především nejdůležitějším událostem, které formovaly jeho současnou podobu. Druhý oddíl se věnuje především prostorové struktuře a vývoji koncentrace bank a třetí se zaměřuje na přebírání vlastnických práv jednotlivých bank zahraničními subjekty. Druhá část práce je zaměřena na testování platnosti teorie regionální segmentace finančního trhu v podmínkách výrazně periferního regionu.

3.1 Vývoj bankovního sektoru po roce 1989

Úvodní kapitola empirické části se zaměřuje na historii bankovního sektoru, kde se věnuji nejdůležitějším milníkům historie bankovníctví České republiky, což je nezbytné pro pochopení jeho dalšího vývoje. Především na základě dostupné literatury a vybraných publikací ČNB se snažím stručně nastínit události, které dále formovaly vývoj bankovníctví. V této části také uvádím vývoj počtu bank včetně poboček zahraničních bank².

Na základě historických informací se dále zaměřuji na změnu pozice největších bank působících na území České republiky v průběhu sledovaného období. Zajímám se také o to, jestli se zmíněné historické události projeví ve vývoji podílu těchto bank na celém bankovním sektoru. Zaměřuji se celkem na čtyři banky, kterými jsou Česká spořitelna (ČS), Československá obchodní banka (ČSOB) a Komerční banka (KB). Mezi tyto velké banky patřila až do roku 1999 také Investiční a poštovní banka (IPB), která byla po ukončení

² V řadě publikací ČNB dochází k situaci, kdy je za "počet bank" použit a) počet bank, které získaly licenci nebo b) počet bank, které získaly licenci a opravdu zahájily svou činnost. Pro zabránění nejasností tedy v mé práci pracuji pouze s bankami, které mají licenci vydanou ČNB a skutečně zahájily na území ČR činnost.

nucené správy následně odkoupena ČSOB, proto je rovněž zahrnuta do analýzy. Veškeré informace o těchto bankách pocházejí z jejich výročních zpráv, které jsou uloženy v archivu ČNB, odkud jsem převážně čerpala. Kromě podílu těchto největších bank na bilanční sumě, klientských úvěrech a vkladech klientů, pracuji také s vývojem tzv. Herfindahlova indexu (HI), pomocí kterého se snažím zjistit, jestli byla na trhu silná konkurence, nebo naopak jestli byl trh ve sledovaném období výrazně koncentrovaný. Jak uvádí ČNB, tento index „je součtem čtverců tržních podílů jednotlivých subjektů působících na daném trhu. Nabývá hodnoty mezi 0 a 1, přičemž čím více se hodnota blíží nule, tím je menší koncentrace, resp. silnější konkurence na trhu. Za nízkou míru koncentrace trhu považujeme hodnoty do 0,10; hodnoty 0,10–0,18 značí střední míru koncentrace a nad 0,18 se jedná o velmi koncentrovaný trh“ (Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem 2010, s. 58). Hodnoty tohoto indexu publikuje za téměř celé sledované období ČNB ve svých publikacích, ze kterých jsem čerpala.

3.2 Koncentrace bankovního sektoru

Publikace, které Česká národní banka (ČNB) o bankovním sektoru vydává, se nezaměřují na vývoj bankovníctví z geografického pohledu, proto je poměrně složité získat podklady pro tento výzkum. Výroční zprávy jednotlivých bank se zaměřují především na zachycení ekonomického vývoje v daném období a to, jestli dochází ke změnám v geografickém rozmístění je zmíněno pouze okrajově. Tento vývoj se tedy snažím dokumentovat především pomocí změn v rozmístění ústředí bank, jak již použil ve své studii Blažek (1997). Za každý zkoumaný rok jsem tedy pracovala se seznamem bank (bez poboček zahraničních bank) působících v ČR a pomocí Obchodního rejstříku jsem zjišťovala, jak se měnilo rozmístění ústředí jednotlivých bank v rámci ČR. Jako rozhodný okamžik jsem používala 31. prosinec daného roku.

V další části této podkapitoly jsem využívala dat Českého statistického úřadu (ČSÚ) týkající se zaměstnanosti. Zde je nutné uvést, že u tohoto typu dat není možné získat dostatečně podrobné informace za bankovní sektor. Dostupná jsou pouze data za celý finanční sektor, resp. „peněžnictví a pojišťovnictví“ dle klasifikace ekonomických činností CZ-NACE, která je v platnosti od roku 2008. Do té doby byla používána odvětvová klasifikace ekonomických činností OKEČ, která vymezovala sekci „finanční zprostředkování“. K žádným výrazným odlišnostem mezi jednotlivými klasifikacemi však nedošlo, proto je možné data srovnávat.

Zaměřila jsem se zde také na analýzu míry zaměstnanosti. Při této analýze pracuji s mírou zaměstnanosti počítanou jako podílem zaměstnaných v „peněžnictví a pojišťovnictví“ (resp. „finančním zprostředkováním“) z celkového počtu zaměstnaných.

Často se uvádí podíl ekonomicky aktivních v daném odvětví na celkovém počtu ekonomicky aktivních. Takto počítaný ukazatel však není přesný, neboť mezi ekonomicky aktivní řadíme jak zaměstnané, tak nezaměstnané osoby (např. Statistický metainformační systém 2013).

Zaměstnanost jsem zjišťovala na úrovni krajů, ale také v největších městech ČR. Data z různých typů šetření mohou být zpracována pomocí jiné metody a výrazně tak mohou ovlivnit výsledky. Příkladem jsou údaje z Výběrového šetření pracovních sil dostupné na úrovni krajů, které se vztahují k místu pracoviště daného zaměstnance, avšak údaje ze Sčítání lidu se vztahují k místu pobytu, což může při neopatrném zacházení s těmito daty způsobit zkreslení skutečné situace. Během analýzy tedy vždy zdůrazňuji, se kterým typem dat jsem pracovala.

Data na úrovni jednotlivých měst jsou dostupná pouze ze Sčítání lidu, proto pracuji s údaji za tyto vybrané roky. V každém z let 1991, 2001 a 2011 jsem vybrala 100 největších měst ČR dle počtu obyvatel, ale protože v průběhu těchto dvaceti let došlo ke změnám ve stovce nejlidnatějších měst a bylo nezbytné pracovat se stálým vzorkem, rozhodla jsem se vybrat vzorek 103 nejlidnatějších měst, která se v těchto vybraných letech v žebříčku pohybovala. Následně jsem porovnávala, jak se vyvíjely hodnoty, kterých míra zaměstnanosti ve finančním sektoru dosahovala. Přesto, že se nejedná přímo o bankovníctví, ale o celý finanční sektor, mohou tyto informace poskytnout užitečný vhled do problematiky.

3.3 Růst vlivu zahraničních vlastníků

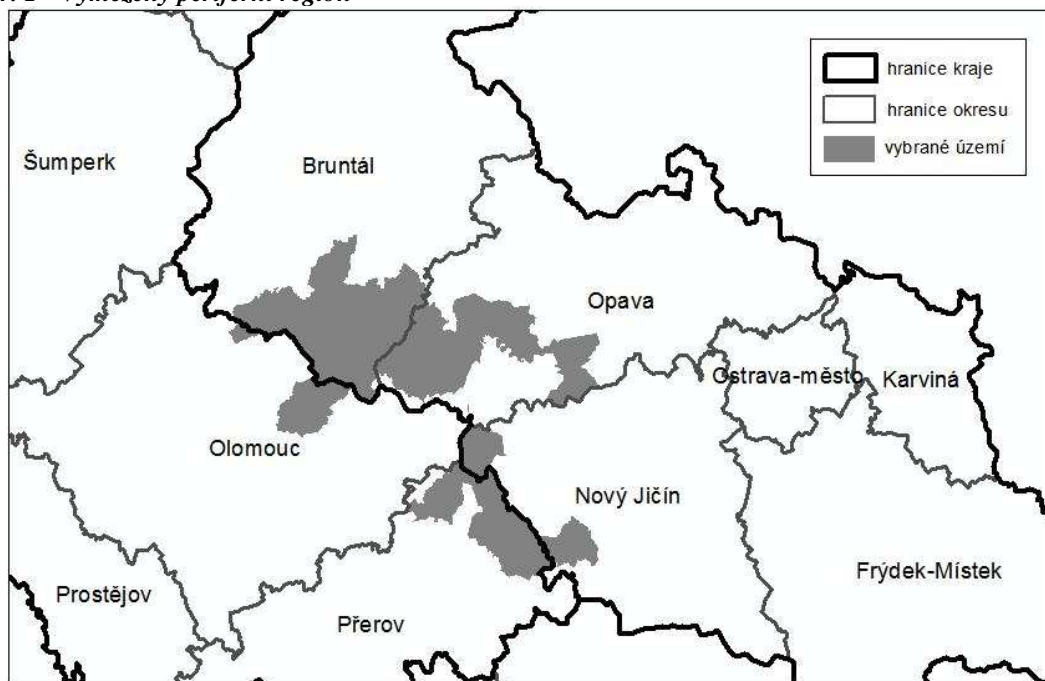
V části práce se zaměřuji na růst vlivu zahraničních vlastníků v bankovním sektoru České republiky. V této souvislosti se zaměřuji především na vývoj podílu českých a zahraničních subjektů na akcích jednotlivých bank, tedy vývoji podílu na vlastnictví, ale kromě toho pracuji také s bilanční sumou všech bank na území ČR a pomocí ní rovněž ukazuji, jak se měnil poměr financí ovládaných českými a zahraničními subjekty. V případě vlastnictví pracuji s tzv. zprostředkovaným vlastnictvím, které poukazuje na nepřímou kontrolu nad danou bankou, neboť to lépe ukazuje, kdo ve skutečnosti danou banku ovládá. Na příkladě Hypoteční banky uvedu, o co konkrétně se jedná. ČNB uvádí Hypoteční banku jako ryze českou, ale její jediný akcionář ČSOB je již od roku 1999 vlastněna belgickou KBC Bank. Rozhodujícím akcionářem Hypoteční banky je tedy dceřiná společnost zahraniční banky, a proto je dle mého hodnocení banka v rukou převážně zahraničních vlastníků. Tyto informace jsem získala na základě studia výročních zpráv jednotlivých bank dostupných v archivu ČNB, informací z publikací ČNB a pomocí údajů z obchodního rejstříku. Dle mého názoru je nezbytné postupovat tímto způsobem, neboť akcionáři uvedení na první úrovni nemusí být nutně klíčovými aktéry.

3.4 Studie v periferním regionu

Na základě analýzy vzniku centralizovaného bankovního systému, se v poslední části mé práce, které věnuji samostatnou kapitolu, zaměřuji na otestování případných regionálních dopadů tohoto systému, dle teorie regionální segmentace finančního trhu. Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, úvěry v periferních regionech jsou mnohem méně využívány, než je tomu v případě dalších regionů, což může být způsobeno problémy, které s sebou přináší centralizovaný bankovní systém. Významným se však ukazuje také tvrzení, že firmy v periférii mají o tento typ financování relativně nižší zájem. Pro ověření těchto možných dopadů centralizovaného bankovního systému se zaměřuji na výzkum týkající se zkušeností majitelů firem působících ve výrazně periferním regionu, přičemž se zaměřuji na možnosti získání externích finančních prostředků, především bankovních úvěrů.

Již Csank (2003) upozornil na problematičnost získávání dat týkajících se bankovních úvěrů jednak pro domnělou citlivost dat a také neochotu poskytnout tento typ informací, což výrazně ztěžuje podmínky pro výzkum. Csank (2003) pracoval s daty přímo od vybraných bank, ale já jsem se tedy zaměřila jiným směrem, a to přímo na podnikatele. Druhá část mého empirického výzkumu se zaměřuje na kvalitativní výzkum v periferním regionu, kde jsem se snažila získat informace pomocí strukturovaných rozhovorů s místními podnikateli. Nejprve jsem tedy dle studie Musila a Müllera (2008), zaměřující se na vymezení periferních oblastí v České republice, vybrala periferní region (obr. 1).

Obr. 1 - Vymezený periferní region

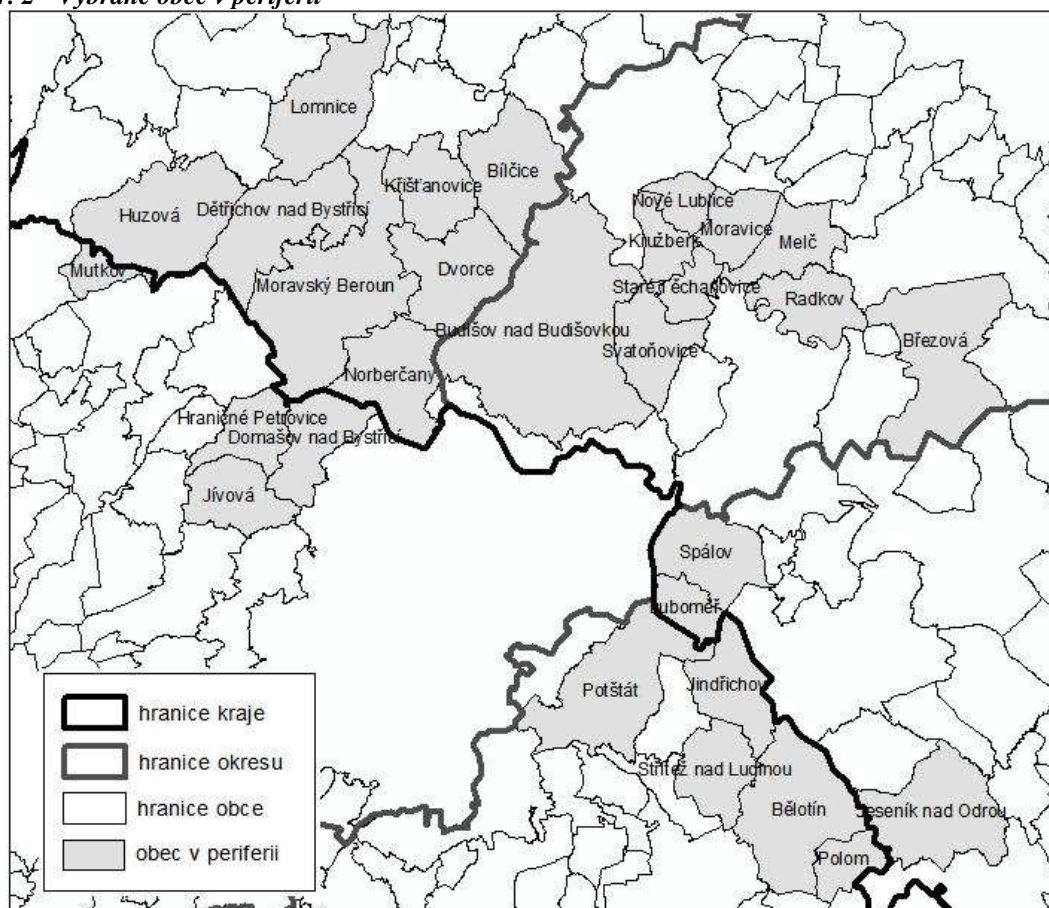

Pozn.: vlastní zpracování

Vytipování periferních regionů v jejich studii bylo založeno na analýze 17 indikátorů, které byly zpracovány na úrovni subregionálních jednotek. Vybrala jsem periferní region, ze

kterého osobně pocházím, neboť to bylo výhodné z celé řady důvodů. Především díky znalosti místních poměrů, možnosti dostat se snáze do vybraných firem a také kvůli lepší dopravní dostupnosti. Vybrané periferní území se nachází na pomezí Olomouckého a Moravskoslezského kraje, přičemž z větší části se rozkládá v druhém z nich. Toto území se rozkládá v těsné blízkosti vojenského újezdu Libavá, který tak řadu obcí z jedné strany zcela uzavírá. O které obce se konkrétně jedná vidíme na dalším obrázku (obr. 2) a seznam vybraných obcí je uveden také v příloze (příloha 1).

Obr. 2 - Vybrané obce v periferii

Pozn.: vlastní zpracování

Na základě seznamu ekonomických subjektů dle registru ekonomický subjektů ČSÚ, jsem vybrala firmy, které v těchto vybraných obcích působí. Následně jsem výběr firem zúžila dle několika kritérií. Prvním bylo, aby každá firma měla více než pět zaměstnanců, dále jsem vzhledem k povaze tohoto výzkumu vybrala pouze firmy, jejichž činnost se řadí do zpracovatelského průmyslu. Vzhledem k otázkám, na které se tento výzkum zaměřil, by bylo nevhodné zapojit do výzkumu firmy, které se zaměřují na zemědělskou výrobu, zprostředkování obchodu či poskytování služeb. Potřebovala jsem kontaktovat firmy, které opravdu produkují výrobky, ne jen ty, které zprostředkují prodej. Vzhledem k perifernosti regionu lze očekávat, že takovýchto firem zde nebylo mnoho.

Kritéria splnilo celkem 28 firem, ve kterých jsem telefonicky či emailem oslovila majitele či ředitele, neboť to jsou právě oni, kdo má nejlepší přehled o firemních financích. Podařilo se mi oslovit celkem 26 majitelů či ředitelů jednotlivých firem. Celkem 6 z nich bylo ochotných se výzkumu zúčastnit, což představuje téměř čtvrtinu oslovených. Následně jsem se také pomocí metody sněhové koule (Hay 2010) snažila získat kontakt či doporučení do zbývajících firem, avšak kvůli relativně úzce vymezenému regionu jsem získala kontakty pouze do firem ležících mimo periferní území.

Očekávala jsem, že se setkám s větším zájmem, avšak pravděpodobně se ukázalo to, co zmiňoval již Csank (2003), totiž že informace týkající se financí jsou pro některé subjekty až přehnaně citlivé a firmy nejsou ochotny je poskytovat. I přes takto nízkou úspěšnost se získáním rozhovorů však mohu poskytnout alespoň prvotní náhled do problematiky.

Rozhovory byly koncipovány jako strukturované a přehled otázek, které během nich byly položeny, naleznete v příloze 4. Osobně jsem se s respondenty setkala v sídlech jejich firem v průběhu března 2013. Následně jsem rozhovory zpracovávala pomocí kódování, při kterém jsem pro odpovědi a názory respondentů vytvořila kategorie, na jejichž základě jsem následně vypracovala výsledky této studie. Vzhledem k relativně malému počtu respondentů jsem se mohla hlouběji věnovat názorům jednotlivých podnikatelů a přiblížit tak současnou situaci ve vybraném regionu.

Kapitola 4

Analýza vývoje bankovního sektoru

Tato kapitola se zaměřuje na analýzu hlavních vývojových trendů bankovního sektoru České republiky po roce 1989, především na vznik centralizovaného bankovního systému. Nejprve se věnuji nastínění historických událostí, které formovaly podobu současného bankovníctví, následně jeho prostorové organizaci a koncentraci a v závěru této kapitoly se zaměřím na růst vlivu zahraničních bankovních skupin působících v České republice.

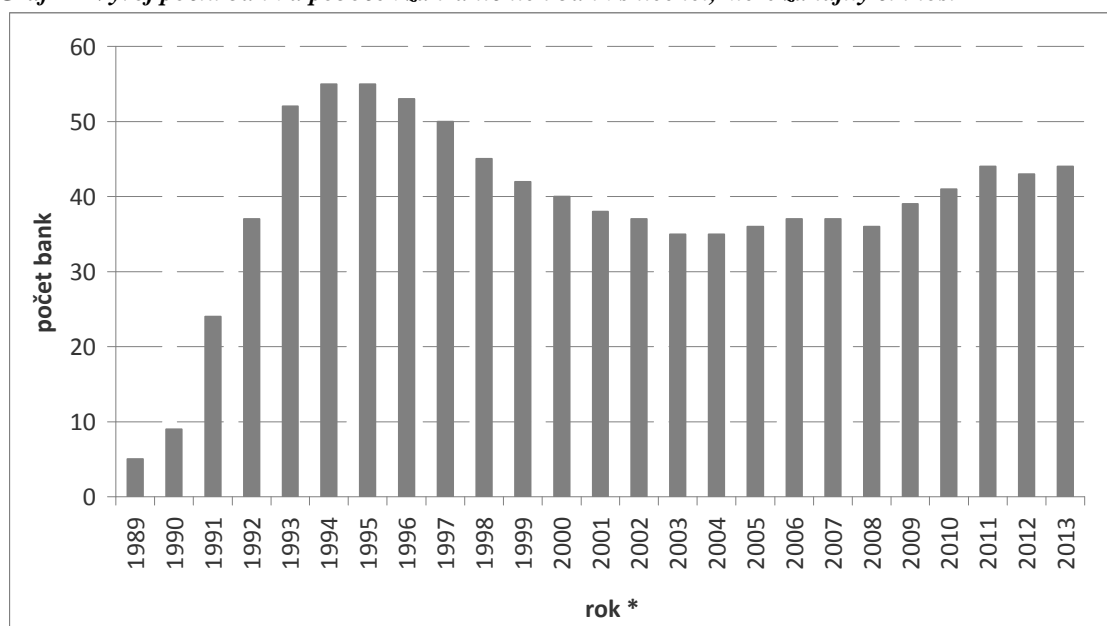
4.1 Vývoj bankovního sektoru po roce 1989

Během období komunismu došlo v bankovním sektoru ke snaze přiblížit se sovětskému modelu. Ideálem byl vznik tzv. monobanky, což bylo v r. 1950 uskutečněno, když došlo ke sloučení Národní banky Československé, Slovenské Tatrabanky, Živnostenské banky a Poštovní spořitelny. Až o 14 let později došlo k výjimce, když byl povolen vznik "obchodní banky", a tehdy byla založena Československá obchodní banka. V průběhu období komunismu však nemůžeme hovořit o obchodních bankách, jak jsou známy ze současnosti. Jak uvádí Blažek (2013), cílem poskytovaných úvěrů v tomto období bylo pouze profinancování úkolů státního plánu, zatímco jejich návratnost nebo úroky nebyly vůbec podstatné. Bankovní sektor byl tedy výrazným způsobem omezován a působil poměrně nevhodně. K důležité změně došlo na počátku roku 1990, kdy byl zaveden dvoustupňový systém, jehož první část tvořila Státní banka československá a druhá část byla tvořena skutečnými obchodními bankami (Česká národní banka 2013).

Po čtyřech desetiletích uzavřenosti se stal český bankovní trh velmi otevřeným. Vydávání nových bankovních licencí bylo pojato poměrně liberálně, což zapříčinilo velký nárůst počtu bankovních subjektů hned na počátku tohoto období (Blažek 1997). Graf 1, který znázorňuje vývoj počtu bank, které zahájily činnost, ukazuje, jak výraznému nárůstu došlo. Ve skutečnosti však bylo vydáno více licencí, než ukazuje tento graf. Např. v roce 1990, kdy bylo činných celkem 9 bank, mělo ve skutečnosti licenci celkem 21 bankovních domů a rovněž v roce 1991 mělo licenci 33 bank, avšak pouze 24 z nich

opravdu zahájilo činnost (Bankovní dohled 1996; Blažek 1997). Tento trend můžeme v podstatě sledovat v průběhu celého období.

Graf 1 - Vývoj počtu bank a poboček zahraničních bank s licencí, které zahájily činnost

* k 31.12. daného roku, pouze rok 2013 se vztahuje k 28.2.2013

Pozn.: vlastní zpracování

Zdroje dat: Bankovní dohled (1996–2005), Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem (2006–2011), Seznamy regulovaných a registrovaných subjektů finančního trhu (2013)

Ohledně počtu bank však v letech 1994–1996 došlo k bankovní krizi, jež byla způsobena řadou faktorů. Jednalo se zejména o relativně liberální přístup k vydávání bankovních licencí. V tomto období došlo k vytváření tlaku na udělování licencí, které by umožnily vznik nových bank, tedy konkurence ke stávajícím velkým bankám se státním podílem. Navíc v této době také panoval odpor k omezením a regulacím, které by limitovaly rozvoj podnikání. Další důležitou roli hrálo pravděpodobně také to, že orgán, který měl dohlížet na dodržování zásad pro fungování obchodních bank (kapitálová vybavenost, likvidita, diverzifikace úvěrů...), byl ustanoven až v době, kdy bylo vydáno již 25 bankovních licencí. Roli hrála také silná státní účast ve čtyřech velkých zprivatizovaných bankách. Tyto velké banky, ve kterých měl stát stále podíl na vlastnictví, v podstatě mechanicky poskytovaly úvěry nejdůležitějším podnikům, aby je udržely v chodu. Mezi další faktory můžeme zařadit celkově špatný stav české ekonomiky, nestabilitu mikroekonomického prostředí, časté insolvence a nedostatečné zkušenosti bankovního personálu. Toto vše se promítalo také ve velkém objemu nesplacených úvěrů (Blažek 1997; Česká národní banka 2003).

Vedle těchto příčin však můžeme také poukázat na to, že „smyslem založení, resp. fungování mnoha nových bank bylo získat peníze strádatelů, jež se použijí k výhodnému úvěrování firem akcionářů (vlastníků) banky, resp. s nimi spřízněných osob“ (Česká národní banka 2003, s. 13). ČNB stručně shrnuje hlavní příčiny vzniklé situace a za hlavní

důvody považuje mechanické poskytování úvěrů firmám, nesnadnou orientaci v projektech nově vzniklých soukromých firem, nedostatek zkušeností pracovníků bankovního sektoru a také "tunelování". Upozorňuje však na to, že není snadné určit váhu jednotlivých příčin a rozhodně nemůžeme zjednodušeně vinu přisuzovat samotným bankám a jejich případné neschopnosti či trestné činnosti. Přiklání se spíše k názoru, že kromě ostatního, musely banky bojovat s problémy, které doprovázely transformaci ekonomiky (Česká národní banka 2003). Jednalo se tedy o kombinaci řady faktorů, které přispěly k nestabilitě a měly za následek krach celkem deseti malých bank (Blažek 1997).

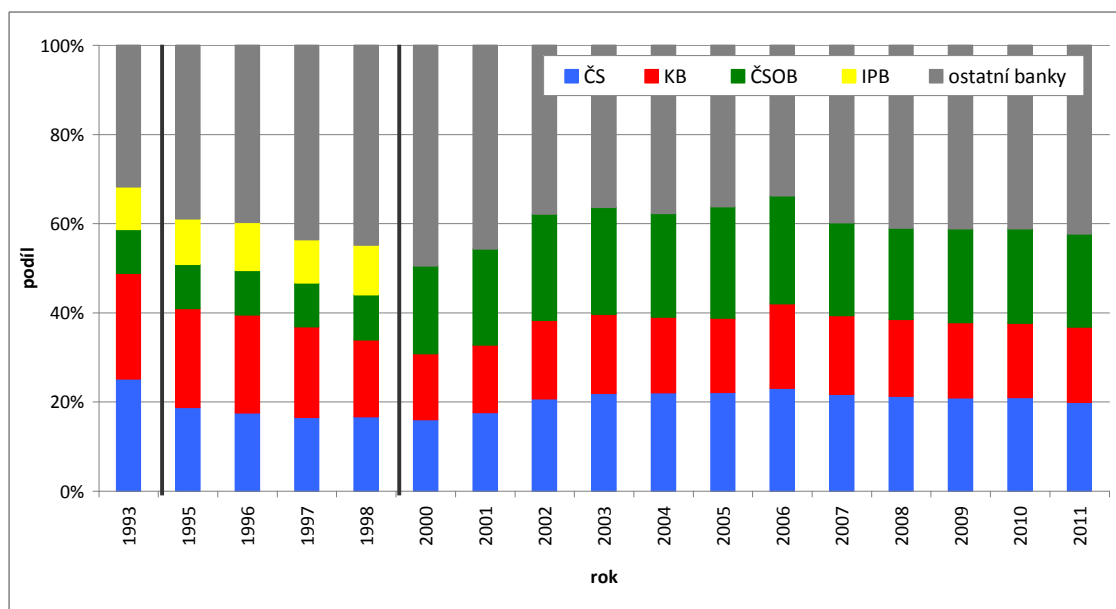
ČNB následně zahájila konsolidační program (nazvaný Konsolidační program II) zaměřený především na malé banky. Jeho cílem bylo odvrátit dominový efekt u malých bank, aby nedošlo ke ztrátě důvěry celého bankovního systému (více Zpráva o činnosti bankovního dohledu v České republice 1999). Do tohoto programu bylo zapojeno 15 malých bank z celkového počtu 18! Oproti původnímu trendu růstu počtu bank nyní došlo k opačné tendenci, totiž snižování jejich počtu ukončením činnosti nesolventních bank. Konsolidační program byl následován tzv. stabilizačním programem, do kterého vstoupilo celkem 6 bank. Tento program jim měl především pomoci překonat kritické období a připravit je na vstup strategického investora, který by banku kapitálově posílil. Avšak kvůli poklesu ekonomiky v letech 1998 a 1999 všechny banky zapojené do tohoto programu postupně ukončily svou činnost buďto odnětím licence či převzetím (Česká národní banka 2003; Zpráva o činnosti bankovního dohledu v České republice 1999). Toto období, charakteristické problémy především s malými bankami, bylo následováno obdobím omezeného vydávání bankovních licencí. V tomto období se také velmi výrazně zvýšila opatrnost bank při poskytování úvěrů (Polouček a kol 2006).

Další významnou událostí ve vývoji bankovního sektoru byla druhá bankovní krize, která se týkala především velkých polostátních bank (Blažek 2001). Řešením byla privatizace těchto tří největších českých bank v období 1999–2001. Důvodem byla hlavně snaha o posílení kapitálu, který přicházel především ze zahraničí, ale také převod nekvalitních pohledávek na Konsolidační banku. V tomto období se ukázaly významné problémy týkající se IPB. Banka se dostala do velmi vážných problémů a hrozilo zmrazení účtů občanů i firem, což by mělo na ekonomiku vážné důsledky. V bance tedy byla zavedena nucená správa a následně byla prodána Československé obchodní bance (Česká národní banka 2003). Po tomto období došlo ke stabilizaci bankovního sektoru, čemuž pomohla právě doprivatizace a také vstup strategických vlastníků. Banky začaly při poskytování úvěrů postupovat velmi obezřetně a docházelo tak ke stagnaci úvěrů do podnikové sféry (Zpráva o stabilitě bankovního sektoru 2004). Stabilitu si bankovní sektor naštěstí udržel i nadále a jak uvádí Šenkýřová a kol. (2010, s. 44), „banky v České republice si svou stabilitu udržely i během světové finanční krize, která propukla v roce 2007“.

Na základě uvedených informací je zřejmé, že bankovní sektor se v průběhu svého vývoje potýkal s řadou problémů, o čemž svědčí např. také to, že zákon o bankách byl v období 1992–2005 celkem devatenáctkrát novelizován a přesto stále nevyhovoval potřebám českého bankovníctví (Polouček a kol 2006).

V souvislosti s tímto problematickým vývojem jsem se zaměřila na zkoumání toho, jak se v průběhu let měnila pozice těch největších bank a jestli se výše zmíněné historické události projeví také v tom, jak silně ovládaly trh. Pracovala jsem s údaji za největší banky, které se ve sledovaném období v ČR nacházely. Jednalo se o Českou spořitelnu, Komerční banku, Československou obchodní banku a Investiční a poštovní banku, která však byla v roce 2000 kvůli problémům převzata Československou obchodní bankou. V následujících třech grafech (graf 2–4) ukazují, jak se vyvíjel jejich podíl na bilančních aktivech, klientských úvěrech a vkladech klientů ze všech bank působících na území ČR.

Graf 2 - Vývoj podílu největších bank na celkových bilančních aktivech

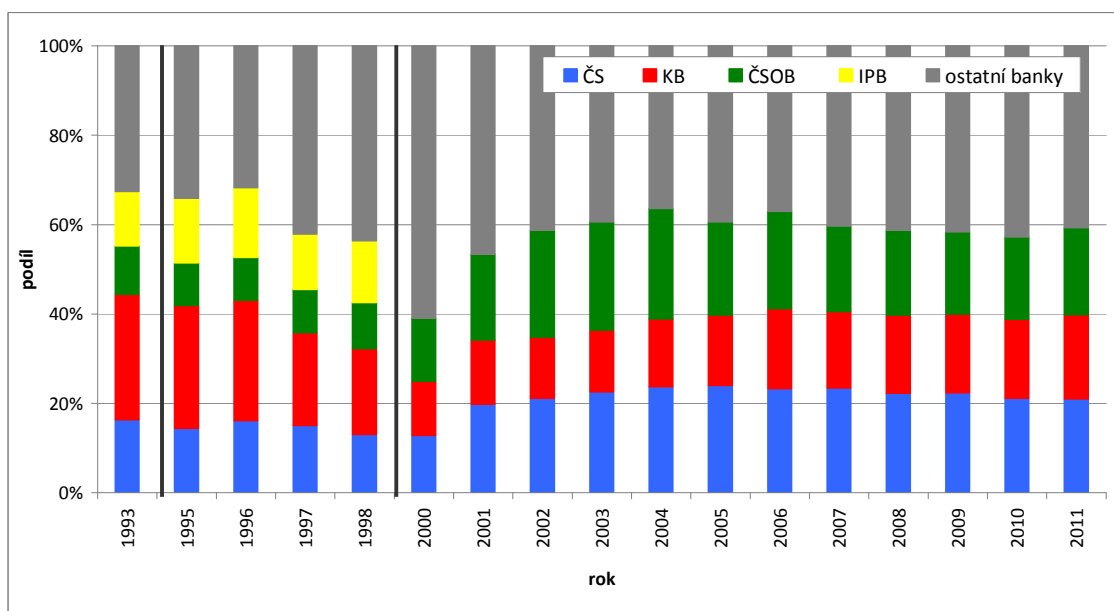

Pozn.: vlastní zpracování; údaje o IPB za rok 1994 a 1999 nejsou k dispozici, proto nejsou ty to roky v grafu znázorněny

Zdroj dat: Bankovní dohled (1996–2005), Výroční zprávy Investiční a poštovní banky (1993, 1995–1998), Výroční zprávy Československé obchodní banky (1993–2011), Výroční zprávy Komerční banky (1993–2011), Výroční zprávy České spořitelny (1993–2011), Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem (2006–2011)

V případě bilančních aktiv a klientských úvěrů došlo k velmi podobnému vývoji, kdy na počátku sledovaného období tyto banky ovládaly přibližně dvě třetiny celého bankovního trhu. Pravděpodobně v souvislosti se vznikem nových bank a později problémy, které se týkaly stále silného státního podílu v těchto bankách, došlo k poklesu jejich podílu na trhu. Po vstupu nových strategických investorů však došlo k mírnému nárůstu a jejich podíl na trhu se relativně ustálil. Zcela jinak však vypadal vývoj podílu na vkladech klientů (graf 4).

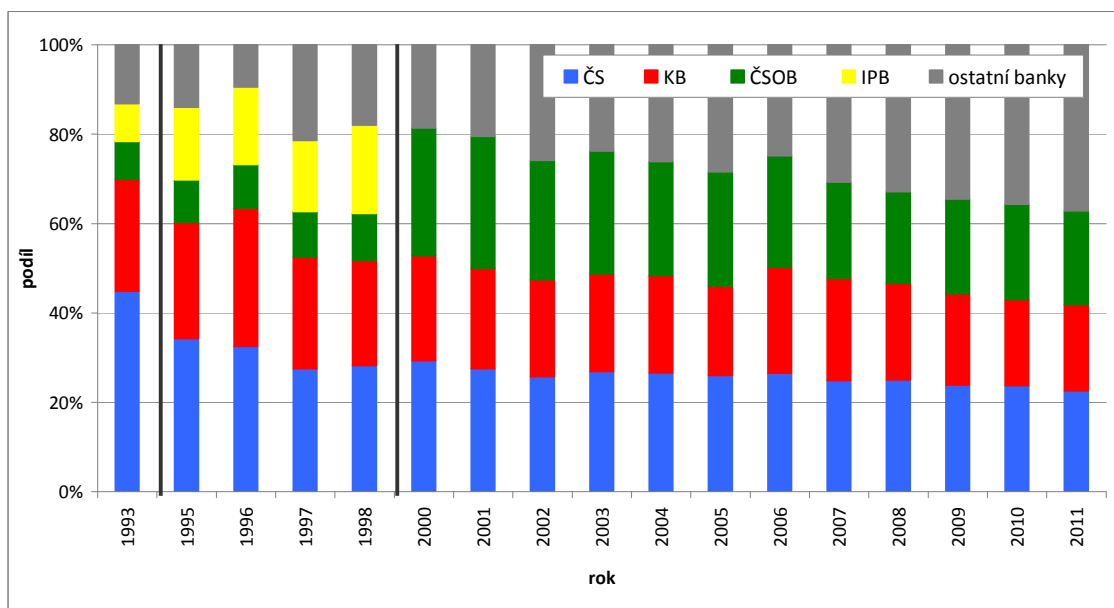
Graf 3 - Vývoj podílu největších bank na klientských úvěrech

Pozn.: vlastní zpracování; údaje o IPB za rok 1994 a 1999 nejsou k dispozici, proto nejsou ty to roky v grafu znázorněny

Zdroj dat: ARAD - systém časových řad (2012), Výroční zprávy Investiční a poštovní banky (1993, 1995–1998), Výroční zprávy Československé obchodní banky (1993–2011), Výroční zprávy Komerční banky (1993–2011), Výroční zprávy České spořitelny (1993–2011)

Graf 4 - Vývoj podílu největších bank na vkladech klientů

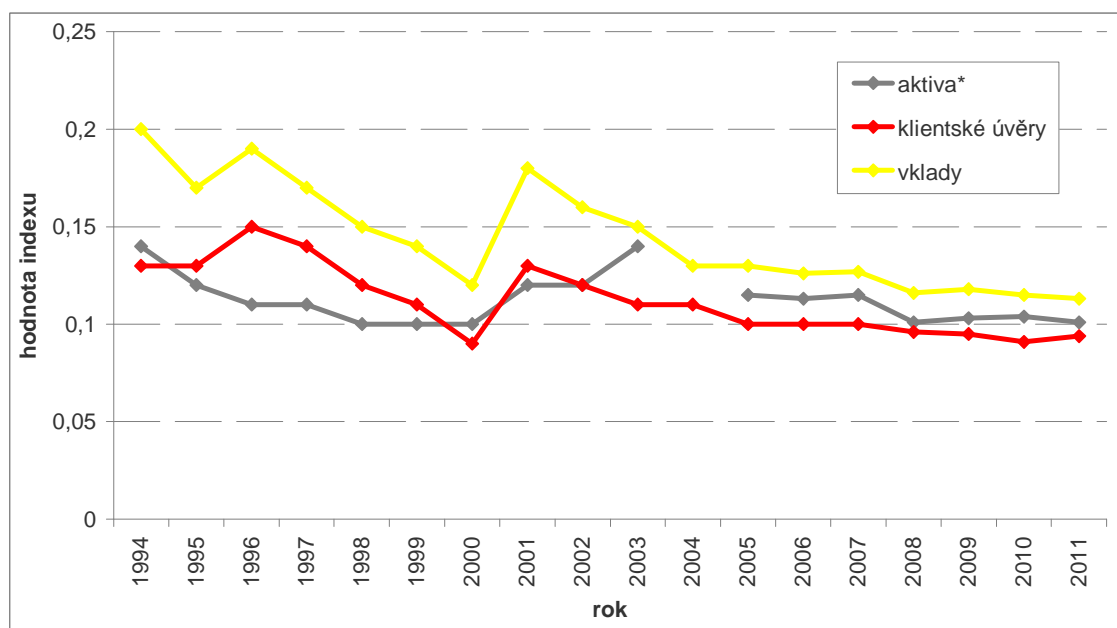
Pozn.: vlastní zpracování; údaje o IPB za rok 1994 a 1999 nejsou k dispozici, proto nejsou ty to roky v grafu znázorněny

Zdroj dat: ARAD - systém časových řad (2012), Výroční zprávy Investiční a poštovní banky (1993, 1995–1998), Výroční zprávy Československé obchodní banky (1993–2011), Výroční zprávy Komerční banky (1993–2011), Výroční zprávy České spořitelny (1993–2011)

Z grafu 4 je zřetelné, že zkoumané banky zcela ovládaly trh a v roce 1996 dokonce jejich podíl přesáhl 90 %. I přes velký počet nově vzniklých malých bank, tak pravděpodobně v kritickém období největší důvěru pro vklady klientů vzbuzovaly tyto velké banky, ve kterých měl stát svůj podíl. V průběhu let však postupně docházelo k poklesu podílu těchto

bank a v současné době tyto banky zaujímají přibližně stejný podíl na bilanční sumě, klientských úvěrech i vkladech klientů. Také hodnoty Herfindahlova indexu (graf 5) ukazují jak významné postavení velké banky v některých činnostech měly. Jak již bylo zmíněno, hodnota indexu se pohybuje v rozmezí od 0 do 1, přičemž čím blíže nule se hodnota pohybuje, tím je koncentrace menší (tj. silná konkurence mezi jednotlivými bankami na trhu). Pokud index dosahuje hodnot do 0,1 jedná se o nízkou míru koncentrace, střední míru koncentrace značí hodnoty v rozmezí 0,1–0,18 a v případě hodnot vyšších než 0,18 se jedná o velmi koncentrovaný trh (viz Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem 2010).

Graf 5 - Vývoj Herfindahlova indexu

* údaj za rok 2004 není k dispozici

Pozn.: vlastní zpracování

Zdroje dat: Bankovní dohled (1999–2005), Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem (2006–2011)

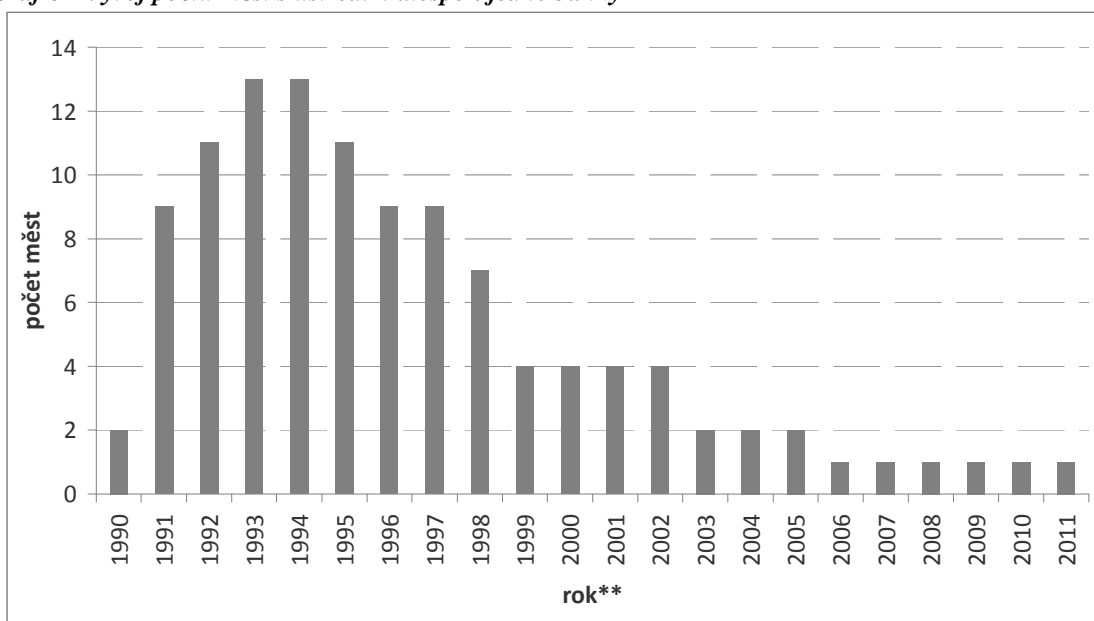
Na počátku sledovaného období byl z pohledu bilančních aktiv a klientských úvěrů trh středně koncentrovaný, v případě vkladů klientů dokonce velmi koncentrovaný. V průběhu sledovaného období došlo k výraznému výkyvu, který byl pravděpodobně způsoben druhou bankovní krizí, jak ukázaly předchozí grafy (graf 2–4), kdy došlo k poklesu podílu největších bank. Srovnáme-li vývoj hodnot Herfindahlova indexu s vývojem počtu bank zjistíme, že na počátku 90. let, kdy byl počet bank nejvyšší z celého sledovaného období, byl trh koncentrovanější, než po většinu období. To opět ukazuje, že i přes velký počet subjektů působících na bankovním trhu dávali klienti přednost velkým a relativně stabilním bankám. V posledních letech došlo ve vývoji indexu k výraznému sjednocení hodnot ve všech zkoumaných oblastech a hodnoty naznačují, že bankovní sektor je v současné době středně až málo funkčně koncentrovaný.

4.2 Koncentrace bankovního sektoru

Vývoj bankovního sektoru v České republice byl poznamenán řadou událostí, které ovlivnily jeho současnou podobu. Především to byl počáteční dynamický rozvoj malých bank na počátku sledovaného období, který byl následován problémy a snižováním počtu subjektů působících v bankovním sektoru. V této kapitole se zaměřím na analýzu vývoje prostorové koncentrace, tedy analýzu vzniku centralizovaného bankovního systému, jež je vymezen v rámci teorie regionální segmentace finančního trhu, která je podrobněji popsána v podkapitole 2.2. V této analýze pracuji především se změnou rozmístění ústředí jednotlivých bank a také se zaměstnaností ve finančním sektoru na úrovni krajů a vybraných měst.

Vývoj počtu činných bank na území ČR, jež byl podrobněji popsán v předchozí podkapitole, se výrazně projevil také v prostorové struktuře bankovního sektoru. V grafu 6 můžeme vidět, jak se v průběhu sledovaného období vyvíjel počet měst, ve kterých bylo lokalizováno ústředí alespoň jedné banky. Přehled měst, ve kterých se ústředí bank v jednotlivých letech nacházela, je uveden příloze 2.

Graf 6 - Vývoj počtu měst s ústředím alespoň jedné banky*

* bez poboček zahraničních bank

** k 31.12. daného roku

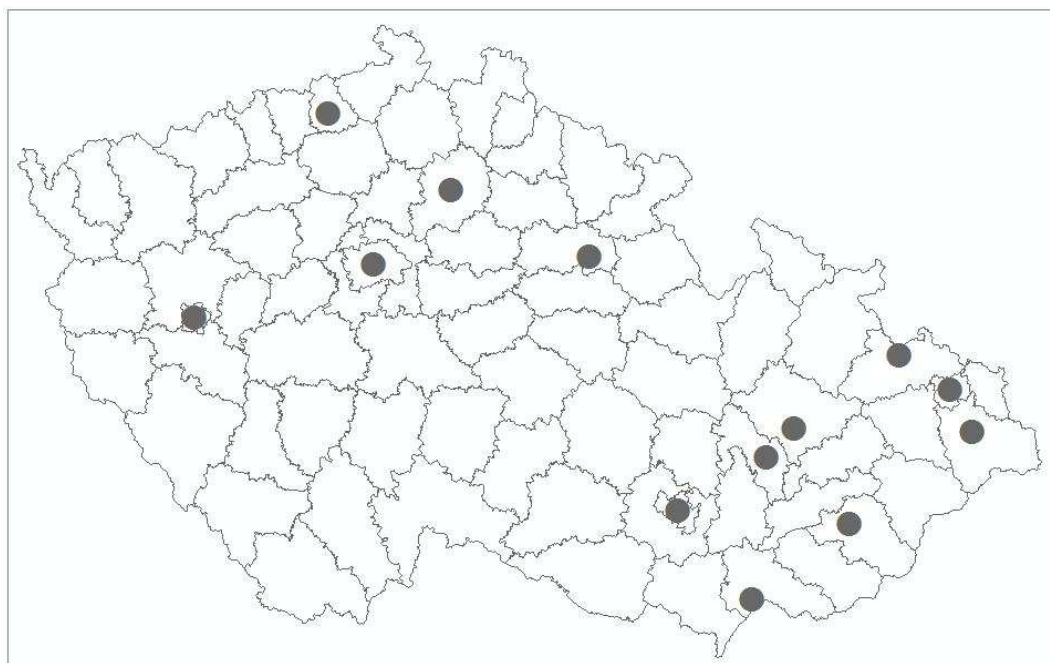
Pozn.: vlastní zpracování

Zdroje dat: Bankovní a finanční sektor v České republice (1996–1997), Bankovní dohled (1996–2005), Obchodní banky a pojišťovny v České republice (1994), Obchodní rejstřík a sbírka listin (2013), Výroční zprávy ČNB (1994–2011), Výroční zprávy jednotlivých bank (1993–2011), Zpráva o činnosti bankovního dohledu v České republice (1999), Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem (2006–2011)

V roce 1989 se ústředí bank nacházela pouze v Praze, následující rok však došlo ke vzniku Ekoagrobanky, jež měla ústředí v Ústí nad Labem. V roce 1991 došlo v souvislosti s nárůstem počtu bank ke vzniku ústředí v dalších městech. Jednalo se konkrétně o Hradec

Králové, Plzeň, Mladou Boleslav, Ostravu, Olomouc, Prostějov a Kroměříž. Ústředí EKO banky a.s. však v Kroměříži nezůstalo ani celý rok a bylo přesunuto do Prahy v souvislosti s prodejem této banky. V roce 1992 se počet měst s ústředím alespoň jedné banky rozrostl o další tři moravská města. Jednalo se o Brno, Hodonín a Frýdek-Místek. V tomto roce tedy bylo dokonce více ústředí lokalizováno na Moravě než v Čechách. O rok později se (vznikem nových bank) mezi tato města dostal také Zlín a Opava, takže celkový počet měst s ústředím banky dosáhl celkového počtu 13 a tento stav setrval do dalšího roku. Ústředí bank tak byla v těchto letech rozprostřena téměř po celé ČR (viz obr. 3). Přesto však v tomto období byla zřetelná silná pozice Prahy, neboť pouze v Brně, Plzni a Ústí nad Labem byla lokalizována 2 ústředí bank a ve zbývajících městech kromě Prahy bylo vždy pouze jedno.

Obr. 3 - Města s ústředím alespoň jedné banky v letech 1993 a 1994

Pozn.: vlastní zpracování

Zdroje dat: Bankovní a finanční sektor v České republice (1996–1997), Bankovní dohled (1996), Obchodní banky a pojišťovny v České republice (1994), Obchodní rejstřík a sbírka listin (2013), Výroční zprávy ČNB (1994–1995), Výroční zprávy jednotlivých bank (1993–1995), Zpráva o činnosti bankovního dohledu v České republice (1999)

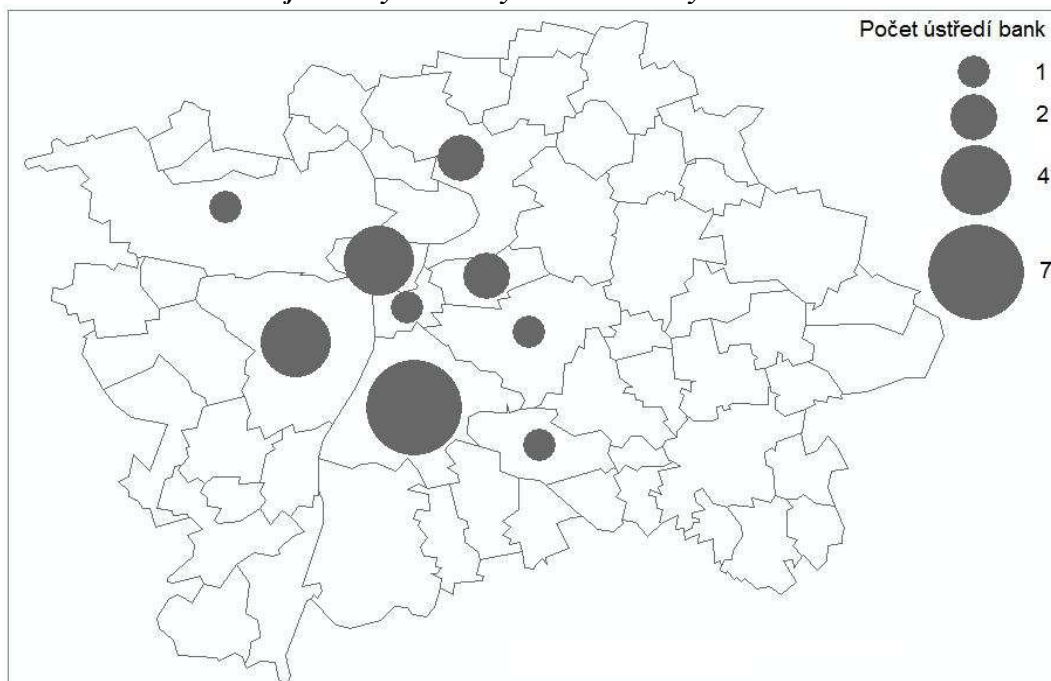
Od roku 1995 došlo k poklesu jak celkového počtu bank, tak počtu měst, ve kterých měla svá ústředí, a to především kvůli ukončení činnosti jednotlivých bank nebo fúzím, jak bylo podrobněji uvedeno v podkapitole 4.1. Nejprve se jednalo o Mladou Boleslav a Hradec Králové, následující rok Opavu a Prostějov a v roce 1998 Olomouc a Hodonín. Když o rok později došlo ještě k přesunu ústředí z Ústí nad Labem a Frýdku-Místku, ukázaly se v tomto ohledu jako nejstabilnější Praha, Brno, Ostrava a Plzeň, tedy nejdůležitější regionální centra. V roce 2003 však ČNB z důvodu přetrvávání závažných nedostatků odňala licenci Union Bance sídlící v Ostravě. Plzeňská banka sídlící v Plzni se také dostala do problémů

a kvůli zaplacení pohledávky zastavila platby a uzavřela obchodní místa, načež jí byla stejně jako Union Bance odňata licence (Bankovní dohled 2003). Jediným ústředím banky mimo Prahu tedy zůstalo ústředí Volksbank CZ (dnešní Sberbank CZ) v Brně. V polovině roku 2006 však tato banka přesunula své ústředí do Prahy, kde se nachází až do současnosti.

Jak jsem již dříve uváděla, tato práce z velké části navazuje na studii Blažka (1997), který se zaměřil na regionální strukturu bankovního sektoru v České republice. Z jeho studie vyplývá, že výraznou roli v počátcích formování regionální struktury bankovního sektoru hrála regionální a sídelní struktura. Z počátku hrály důležitou roli při formování struktury bankovního sektoru subjektivní faktory a ústředí nově vznikajících bank tak byla rozptýlena relativně náhodně po celé České republice. V roce 1997, kdy Blažkova studie vznikla, již byla „hierarchie bankovního sektoru v souladu s regionální a sídelní hierarchií České republiky“ (Blažek 1997, s. 280, vlastní překlad). Původní náhodné rozmístění ústředí, které bylo způsobeno subjektivními faktory, tak bylo převáženo sídelní hierarchií. Při vzniku studie Blažek (1997) odhadoval, že bude koncentrační proces i nadále postupovat, a že v příštích pěti až deseti letech klesne počet měst s ústředím alespoň jedné banky na 3 až 5. Jeho odhad byl velmi správný, neboť pět let po vzniku jeho práce se ústředí bank opravdu nacházela jen ve 4 městech a o dalších pět let později dokonce již jen v Praze. Rovněž také zdůrazňoval, že spíše než počet měst s ústředím alespoň jedné banky bude důležitější vznik dalšího bankovního centra na Moravě, a to v Brně či Ostravě, což by „přispělo k rozvoji méně polarizované regionální struktury v České republice“ (Blažek 1997, s. 281, vlastní překlad). K tomuto však bohužel nedošlo a v případě ústředí bank tak v posledních letech jednoznačně dominuje Praha. Oproti počátku sledovaného období, resp. roku 1993, kdy byla ústředí lokalizována celkem ve 13 městech ČR, došlo k výrazné koncentraci. Příčinou tohoto vývoje byla pravděpodobně do jisté míry síla sídelní hierarchie České republiky.

Vzhledem k této dominanci Prahy jsem se zajímala také o možnost koncentrace ústředí jednotlivých bank v rámci Prahy. Jak vidíme na obr. 4, relativně významná se zdá poloha v městské části Praha 4, kde má své ústředí 7 z celkového počtu 23 bank působících na území ČR. Lokalizace v městských částech Praha 1 a Praha 5 s sebou také pravděpodobně nese řadu výhod, neboť v každé z nich mají své ústředí celkem 4 banky.

Na základě změn v rozmístění ústředí jednotlivých bank na území ČR je zřetelné, že došlo k výrazné koncentraci. V tomto ohledu můžeme o Praze mluvit jako o finančním centru, jak jej definoval Porteous (1999) (viz podkapitola 2.1), neboť došlo ke koncentraci těch nejdůležitějších bankovních institucí, jejichž význam je celonárodní. Výrazná koncentrace také v rámci hlavního města do několika sousedících městských částí poukazuje na aglomerační výhody, které tato lokalizace přináší.

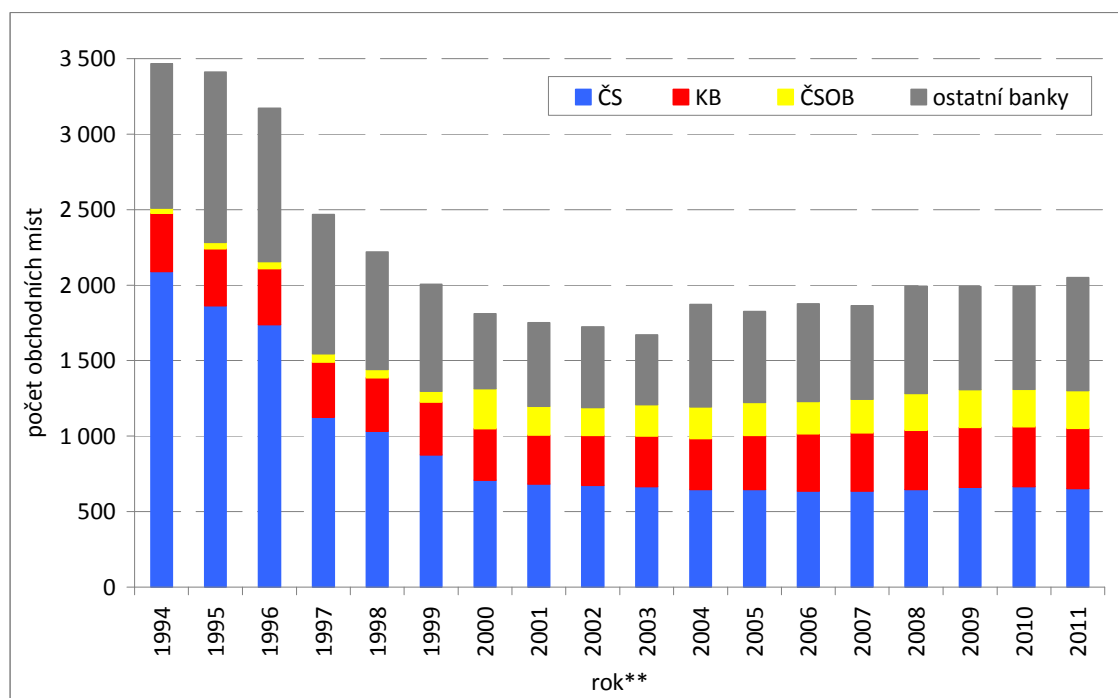
Obr. 4 - Počet ústředí bank v jednotlivých městských částech Prahy k 28. 2. 2013

Pozn.: vlastní zpracování

Zdroje dat: Obchodní rejstřík a sbírka listin (2013), Seznamy regulovaných a registrovaných subjektů finančního trhu (2013)

V souvislosti s koncentrací ústředí bank, ale také s rozvojem komunikačních technologií, ke kterému v posledních letech dochází (viz kapitola 2), jsem se zajímala o to, jestli došlo v posledních letech k poklesu poboček (resp. obchodních míst) bank. Na základě údajů ČNB jsem zjistila, že v průběhu let došlo k jejich výraznému poklesu, proto jsem se podobně jako v předchozí podkapitole snažila zjistit, jestli je možné tento pokles spojovat s některou z největších bank. Z grafu 7 je zřetelné, že zatímco v roce 1994 bylo na území ČR téměř 3 500 obchodních míst, v současné době se jejich počet pohybuje kolem 2 000. Jak z grafu vidíme, tento výrazný pokles můžeme spojovat s Českou spořitelnou. Tato banka působí v ČR již od roku 1969 (Obchodní banky a pojišťovny v České republice 1994) a její pobočková síť byla velice rozsáhlá. Postupně však došlo k uzavírání jednotlivých obchodních míst a v průběhu sledovaného období se snížil jejich počet na třetinu. K nejvýraznějšímu poklesu však došlo ještě v 90. letech minulého století.

Také u ostatních bank došlo k poklesu počtu obchodních míst, avšak jednalo se pouze o mírný pokles. ČSOB však zaznamenala výraznější nárůst, který můžeme spojovat především s odkoupením IPB, která se od roku 2000 stala součástí ČSOB. Hodnoty za IPB v tomto období bohužel nejsou k dispozici, proto nejsou v grafu znázorněny. Celkový počet obchodních míst všech bank působících na území ČR zaznamenal nejnižší počet v roce 2003 a od té doby mírně narůstá, což pravděpodobně souvisí s nárůstem počtu bank. Nemůžeme tedy říci, že by v souvislosti s koncentrací ústředí docházelo k výraznému snižování počtu poboček. Tento pokles je způsoben především vývojem soustavy obchodních míst České spořitelny.

Graf 7- Vývoj celkového počtu obchodních míst všech bank*

* bez poboček zahraničních bank

** k 31.12. daného roku

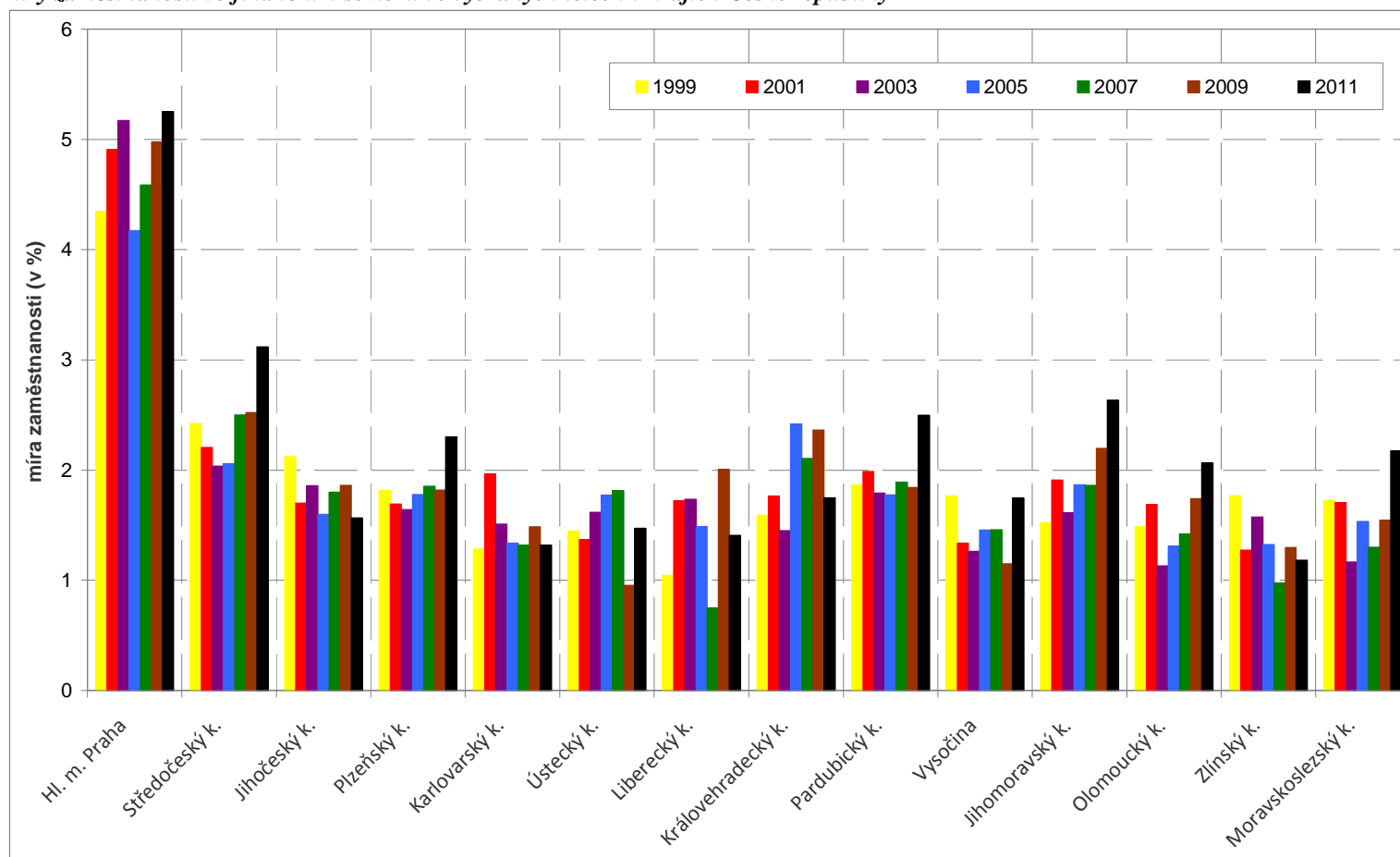
Pozn.: vlastní zpracování

Zdroj dat: Bankovní dohled (1998–2005), Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem (2006–2011)

Pravděpodobně nejvhodnější způsob, jak zjistit, jestli došlo ke koncentraci bankovního sektoru do Prahy, je analýza zaměstnanosti. Jak již bylo uvedeno v kapitole 3, není možné získat dostatečně podrobné informace pouze za bankovníctví, proto pracuji s údaji za celý finanční sektor, které nám přesto umožní vhled do problematiky.

Nejprve jsem se zaměřila na vývoj na úrovni krajů. Informace ohledně zaměstnanosti na úrovni krajů jsou zjišťovány tzv. pracovištní metodou, tedy dle místa skutečného pracoviště. Z grafu 8 je zřetelné, že v průběhu sledovaného období docházelo k výkyvům úrovně míry zaměstnanosti. Velmi důležité jsou vysoké hodnoty míry v Praze, u které došlo v průběhu celého sledovaného období k dalšímu nárůstu o 0,9 procentního bodu. Ještě vyšších hodnot však dosahuje nárůst míry v Jihomoravském kraji a to o více než 1,1 procentního bodu, přesto však tato hodnota v roce 2011 dosahovala jen poloviční hodnoty hlavního města. Vzhledem k rychlejšímu tempu růstu míry zaměstnanosti ve finančním sektoru v Brně však může časem dojít k oslabení současné dominantní pozice Prahy. Výrazný nárůst v průběhu sledovaného období je zřetelný také ve Středočeském a Pardubickém kraji. Naopak k nejvýraznějšímu poklesu v období 1999–2011 došlo v kraji Zlínském, Jihočeském a Vysočina.

Graf 8 - Vývoj míry zaměstnanosti ve finančním sektoru ve vybraných letech v krajích České republiky

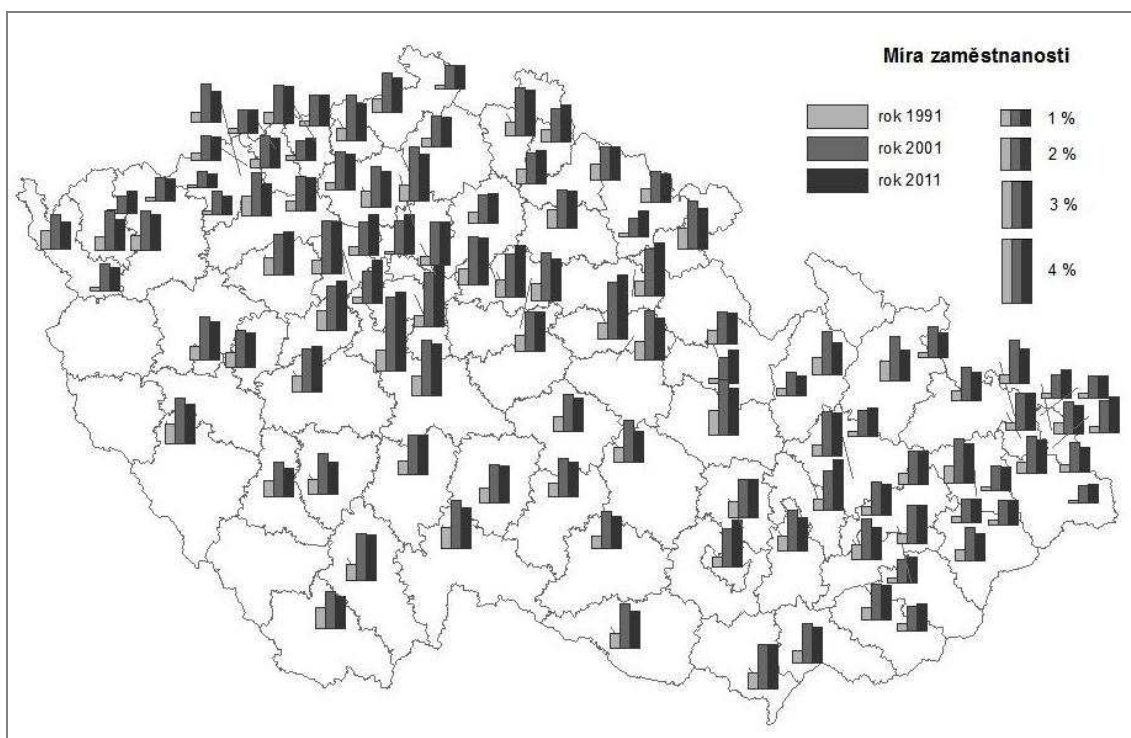
* údaje k 3. čtvrtletí roku 2012

Pozn.: vlastní zpracování; vypočteno na základě tzv. pracovištní metody - podle místa skutečného pracoviště zaměstnanců
Zdroj dat: Statistické ročenky "krajů České republiky"³ (2001–2012)

³ Neuvádím seznam, jedná se o statistické ročenky všech krajů ČR

Sledování na úrovni krajů přináší náhled na rozdílnosti v rámci regionů České republiky, ale neumožní zjistit, která města hrají v těchto změnách nejvýznamnější roli. Proto jsem se následně zaměřila také na analýzu vybraných měst. Jednalo se o analýzu vývoje míry zaměstnanosti ve finančním sektoru v největších městech ČR. Jedná se o soubor 103 nejlidnatějších měst (více podkapitola 3.2). Na základě dat ze Sčítání lidu z let 1991, 2001 a 2011 jsem porovnávala, jak se míra zaměstnanosti v jednotlivých městech vyvíjela. V tomto případě jsou data zpracována na základě místa pobytu jednotlivých zaměstnanců, na rozdíl od předchozí analýzy krajů dle pracovištní metody. Seznam všech měst včetně hodnot, jichž míra zaměstnanosti dosahovala, je uveden příloze 3. Na obr. 5 vidíme tyto hodnoty znázorněny graficky. Porovnáme-li hodnoty z let 1991 a 2011 zjistíme, že u všech měst došlo k nárůstu míry zaměstnanosti ve finančním sektoru. K největšímu nárůstu došlo v průběhu celého sledovaného období v Praze o 3,8 procentního bodu, Říčanech o 3,6 procentního bodu a v Pardubicích o 3,1 procentního bodu. Tato tři města také měla v roce 2011 nejvyšší míru zaměstnanosti ve finančním sektoru ze všech studovaných měst. V případě Prahy hodnota dosahovala 5,1 %, u Říččan dosahovala míra zaměstnanosti ve finančním sektoru 4,4 % a v případě Pardubic 4,2 %.

Obr. 5 - Vývoj míry zaměstnanosti ve finančním sektoru ve vybraných městech (v %)

Pozn.: vlastní zpracování; vypočteno na základě pobytu jednotlivých zaměstnanců

Zdroje dat: Československé sčítání lidu (1991), Sčítání lidu, domů a bytů (2001), Sčítání lidu, domů a bytů (2011)

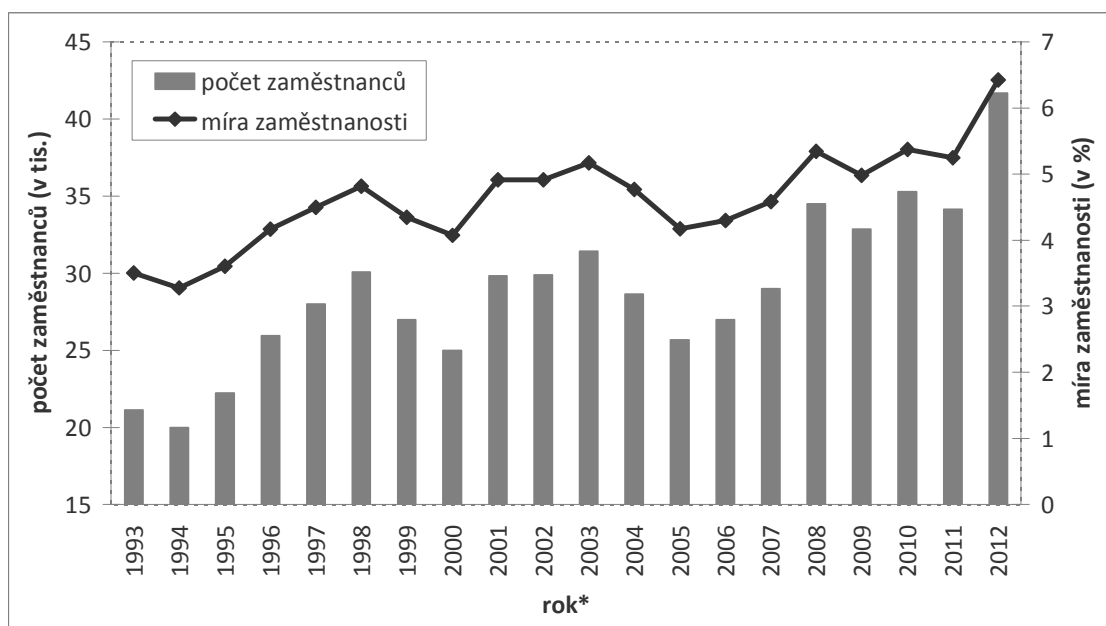
Přestože mezi lety 1991 a 2011 došlo k nárůstu u všech studovaných měst, některá z nich v roce 2001 dosahovala ještě vyšších hodnot, než tomu bylo v roce 2011. V průběhu sledovaného období u nich tedy došlo nejprve k nárůstu mezi lety 1991–2001, ale následně

mezi lety 2001–2011 k poklesu. K tomuto poklesu došlo celkem u 62 měst, přičemž největší pokles byl zaznamenán v Bruntále, Žďáru nad Sázavou, Šumperku a Žatci.

K nárůstu mezi lety 2001 a 2011 došlo pouze u 26 z nich, přičemž tato města se nejčastěji nacházela ve Středočeském kraji, tedy v těsné blízkosti Prahy. Je tedy zřejmé, že zatímco v období 1991-2001 došlo k růstu míry zaměstnanosti ve finančním sektoru ve všech vybraných městech, v období 2001–2011 došlo ve většině z nich ke stagnaci či dokonce poklesu a jen u několika byl zaznamenán nárůst. Vzhledem k tomu, že tato data se vztahují k místu obvyklého pobytu občanů, je velmi pravděpodobné, že tak vysoká míra zaměstnanosti ve finančním sektoru ve městech v těsné blízkosti Prahy je způsobena tím, že řada lidí žijících ve sledovaných městech Středočeského kraje je zaměstnána v Praze.

Když se zaměříme na výsledky SLDB 2011 tak zjistíme, že míra zaměstnanosti ve finančním sektoru v Praze dosahovala hodnoty 5,1. Tento ukazatel je vypočten na základě obvyklého pobytu tázaného. Započítává tedy pouze ty, kteří se ve SLDB přihlásili k pobytu v Praze. Dle tzv. pracovištní metody, která se používá ve výběrovém šetření pracovních sil, kdy je ukazatel vypočten na základě skutečného pracoviště, však míra dosahuje hodnoty 5,25.

Graf 9 - Vývoj míry zaměstnanosti a počtu zaměstnanců ve finančním sektoru v Praze

* k 31.12. daného roku, pouze rok 2012 se vztahuje k 3. čtvrtletí

Pozn.: vlastní zpracování; vypočteno na základě tzv. pracovištní metody - podle místa skutečného pracoviště zaměstnanců

Zdroj dat: Ekonomická aktivita obyvatel Prahy 1993–2011 (2012), Výběrové šetření pracovních sil (2013)

Je tedy zřejmé, že část zaměstnaných ve finančnictví bydlí za hranicemi hlavního města, což podává vysvětlení k výše uvedenému nárůstu míry zaměstnanosti ve finančním sektoru ve Středočeském kraji. Podíváme-li se podrobněji na vývoj míry zaměstnanosti ve finančním sektoru v Praze, zjistíme, že došlo k výraznému nárůstu (graf 9). Zatímco v roce

1993 činila míra zaměstnanosti ve finančním sektoru v Praze 3,5 %, v roce 2003 to bylo již 5,2 % a v roce 2012 dosahovala hodnoty 6,4 %. Ve finančním sektoru v Praze tak bylo na konci sledovaného období zaměstnáno téměř 42 tisíc osob, což je oproti roku 1993 dvojnásobný nárůst.

Shrneme-li stručně informace uvedené v této podkapitole zjistíme, že na základě analýzy rozmístění ústředí bank a také na základě analýzy zaměstnanosti můžeme dokumentovat výraznou koncentraci bankovního sektoru do Prahy, což svědčí o vzniku centralizovaného bankovního systému. V průběhu tohoto období byla silná pozice Prahy jako finančního centra posilována a není pravděpodobné, že by jako v případě Austrálie či Kanady došlo ke vzniku jiného významného finančního centra, které by jej nahradilo (viz podkapitola 2.1).

4.3 Růst vlivu zahraničních vlastníků

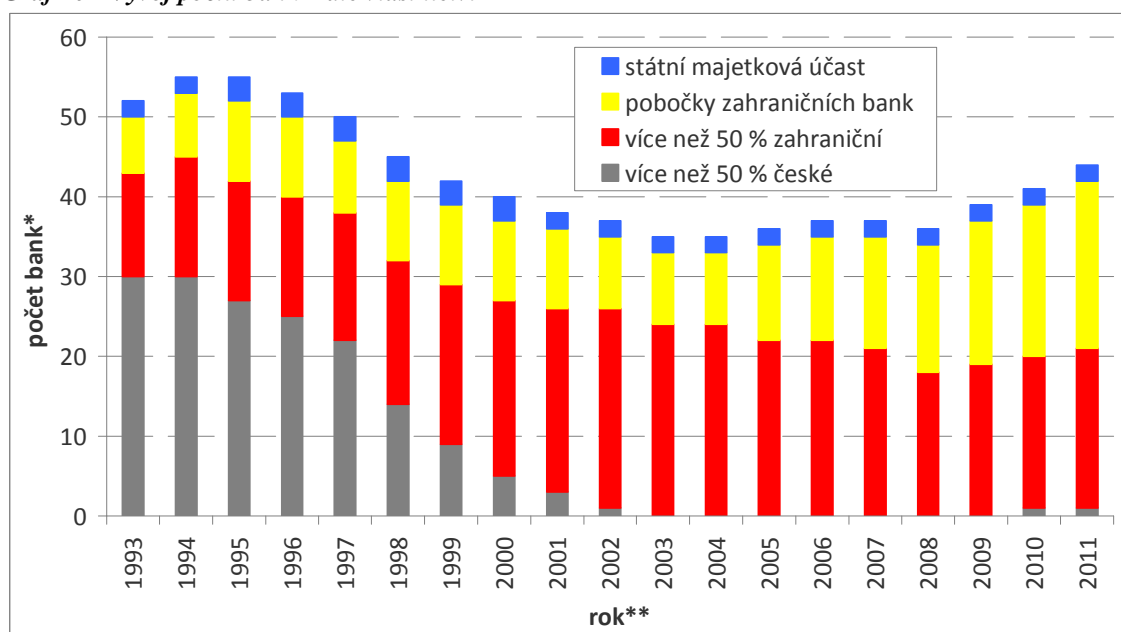
V posledních letech dochází kromě prostorové koncentrace ekonomických aktivit také k přebírání kontroly nad bankami velkými nadnárodními subjekty a tedy nárůstu vlivu zahraničních vlastníků. V této podkapitole se zaměřím na analýzu toho, jak se měnil vývoj pozice těchto zahraničních subjektů na českém bankovním trhu pomocí vývoje podílu na základním kapitálu bank a vývoje podílu bilanční sumy.

Již od počátku 90. let existovaly v našem bankovním sektoru subjekty, které byly převážně či výhradně pod kontrolou zahraničních subjektů. Současně s nimi zde také fungovaly pobočky zahraničních bank. Jejich počet byl však nižší, než byl počet bank, které byly převážně v českém vlastnictví. Jak se vyvíjel počet jednotlivých subjektů vidíme v grafu 10. Dříve než se zaměřím na hodnoty v něm zobrazené je důležité je poznamenat, že vlastnictví u těchto bank je uvedeno zprostředkovaně, nejedná se tedy o přímého akcionáře na první úrovni, ale o nepřímou kontrolu nad daným subjektem. Jak již bylo výše uvedeno, např. ČNB uvádí Hypoteční banku jako ryze českou, ale její jediný akcionář ČSOB je již od roku 1999 vlastněna belgickou KBC Bank. Rozhodujícím akcionářem Hypoteční banky je tedy dceřiná společnost zahraniční banky a proto je dle mého hodnocení banka v rukou převážně zahraničních vlastníků.

Na základě tohoto zprostředkovaného vlastnictví tedy na počátku sledovaného období převažovaly banky, jež byly v rukou českých vlastníků. Jejich počet však začal rychle klesat a v letech 2003–2009 dokonce na území ČR nebyla banka, která by byla z více než 50 % vlastněna českými subjekty. Pravděpodobně nejdůležitější byl v tomto vývoji vstup zahraničních strategických investorů na konci devadesátých let. V největší míře k tomu docházelo v období 1998–2001 a nejvýznamnější byl vstup investorů do tří největších bank působících na trhu, což ovlivnilo další vývoj celého bankovního sektoru. V roce 1999 došlo k převzetí ČSOB belgickou bankovní skupinou KBC Bank, o rok později se stalo totéž

v případě České spořitelny, která se stala součástí rakouské Erste Bank a v roce 2001 byl dokončen prodej Komerční banky francouzské Sociétés Générale.

Graf 10 - Vývoj počtu bank* dle vlastnictví***

* aktivní banky s licenci vydanou ČNB;

** k 31.12. daného roku

*** vlastníci, kteří drží alespoň 50 % vlastnických práv (přímo i nepřímo - tj. zprostředkovaně)

Pozn.: vlastní zpracování

Zdroje dat: Bankovní a finanční sektor v České republice (1996–1997), Bankovní dohled (1996–2005), Obchodní banky a pojišťovny v České republice (1994), Obchodní rejstřík a sbírka listin (2013), Výroční zprávy ČNB (1994–2011), Výroční zprávy jednotlivých bank (1993–2011), Zpráva o činnosti bankovního dohledu v České republice (1999), Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem (2006–2011)

Až v roce 2010 opět vznikla česká banka. Jednalo se o Fio banku, která vznikla přeměnou společnosti Fio, která na českém trhu působí již od roku 1993 (Výroční zpráva Fio banky 2011). V současné době je tedy tato česká banka výjimkou mezi převážně zahraničními bankovními domy.

Pouze podle počtu bank však nemůžeme určit, jak velká část bankovního sektoru je skutečně ovládána zahraničními subjekty. V tab. 1 je uveden vývoj podílu českého a zahraničního základního kapitálu všech bank (bez poboček zahraničních bank). Tento podíl na základním kapitálu je však uveden dle akcionářů na první úrovni. Podle výše zmíněného příkladu Hypoteční banky je tak jasné, že podíl základního kapitálu bank v rukou zahraničních vlastníků je ve skutečnosti ještě vyšší než naznačuje tato tabulka. Podle údajů v ní uvedených se ukazuje jako klíčový rok 2000, kdy zahraniční subjekty ovládaly více než 50% podíl na základním kapitálu bank a v roce 2002 to bylo již více než 80 %. V posledních dvou letech uvedených v tabulce, však došlo k poklesu pod hranici 80 %, což mohl ovlivnit vstup nové české banky na trh (Fio banka).

Tab. 1 - Vývoj vlastnické struktury bank* - podíl na základním kapitálu

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
český	77,4	77,2	75,9	70,5	61,3	51,7	45,5	30,0	18,1
zahraniční	22,6	22,8	24,1	29,5	38,7	48,3	54,5	70,0	81,9
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
český	15,1	16,9	17,9	17,4	17,4	19,0	19,7	20,8	21,6
zahraniční	84,9	83,1	82,1	82,6	82,6	81,0	80,3	79,2	78,4

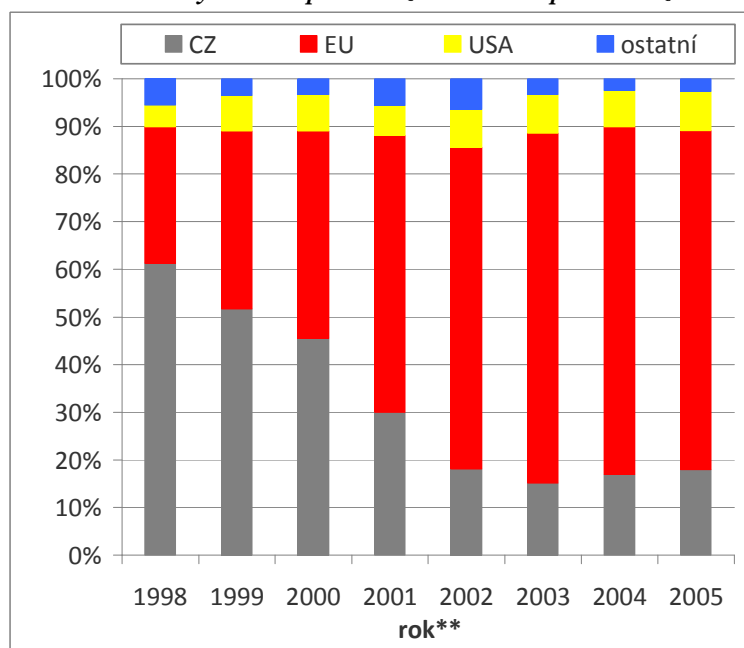
* bez poboček zahraničních bank

** k 31.12. daného roku

Pozn.: vlastní zpracování

Zdroje dat: Bankovní dohled (1996–2005), Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem (2006–2011)

Údaje uvedené v grafu 11 ukazují, že podíl na základním kapitálu přicházející ze zahraničí pochází z velké části z EU, což se týká většiny našich bank. Jak již bylo uvedeno, tři největší banky působící v současnosti v ČR operují pod kontrolou velkých skupin z Belgie, Francie a Rakouska. Jen nepatrná část podílu uvedeného v grafu 11 pak připadá Spojeným státům americkým, kde se jedná hlavně o GE Money bank.

Graf 11 - Vývoj vlastnické struktury bank* - podíl na základním kapitálu dle zemí

* bez poboček zahraničních bank

** k 31.12. daného roku

Pozn.: vlastní zpracování

Zdroj dat: Bankovní dohled (1998–2005)

Data týkající se podílu na základním kapitálu, která by byla uvedena zprostředkovaně pro vlastníky na druhé úrovni, bohužel nejsou k dispozici, proto uvádím jako příklad alespoň vývoj podílu bilanční sumy dle zprostředkovaného vlastnictví. Z tab. 2 je zřetelné,

že bilanční suma kontrolovaná českými vlastníky představuje v současné době zanedbatelnou část.

Tab. 2 - Vývoj podílu bilanční sumy kontrolované českými a zahraničními vlastníky*

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
zahraniční	75,4	94,2	93,3	95,9	96,1	96,2	97,0	97,6	97,1	97,3	96,9	96,6
český	24,6	5,8	6,7	4,1	3,9	3,8	3,0	2,4	2,9	2,7	3,1	3,4

* vlastníci, kteří drží alespoň 50 % vlastnických práv (přímo i nepřímo - tj. zprostředkovaně)

** k 31.12. daného roku

Pozn.: vlastní zpracování

Zdroje dat: Bankovní dohled (2000–2005), Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem (2006–2011)

Informace za období před rokem 2000 bohužel nejsou k dispozici, ale můžeme předpokládat, že podíl bilanční sumy kontrolované českými vlastníky byl mnohem vyšší, čemuž napovídá také pokles na počátku sledovaného období. V roce 2000 téměř čtvrtinu bilanční sumy měli pod kontrolou vlastníci z ČR, avšak o rok později došlo k výraznému poklesu na necelých 6 %. V posledních letech představuje pouze přibližně 3 % celkové bilanční sumy všech bank na území ČR. Vliv zahraničních subjektů se tedy velmi výrazně projevuje jak na základním kapitálu jednotlivých bank, tak v celkové bilanční sumě.

V bankovním sektoru České republiky se již od počátku 90. let vyskytovaly banky pod převážnou či výhradní kontrolou zahraničních subjektů. Ke konci 90. let však došlo k výraznému posílení jejich pozice vůči českým vlastníkům a v současné době je bankovní sektor pod velmi výrazným vlivem zahraničních bankovních skupin.

4.4 Shrnutí

Z informací uvedených v této kapitole můžeme usoudit, že počáteční prudký rozvoj bankovního sektoru v ČR, kdy docházelo k relativně liberálnímu udělování bankovních licencí a tedy vzniku mnoha nových malých bank, se výrazně promítl také do prostorové struktury bankovního sektoru. Řada bank byla založena v menších městech po celé ČR, kdy převážily subjektivní faktory, avšak kombinace problémů bankovního sektoru, nestabilní ekonomiky a síla sídelní hierarchie způsobila zánik většiny těchto bank a tedy i ústředí, jež byla koncentrována mimo Prahu. V průběhu let tedy došlo, co se týká ústředí bank, k výrazné dominanci Prahy. Rovněž také v rámci Prahy můžeme v současné době zaznamenat zřetelnou prostorovou koncentraci ústředí jednotlivých bank. Na základě této analýzy zřetelně došlo ke vzniku centralizovaného systému, neboť byly koncentrovány nejdůležitější bankovní instituce, jejichž význam je v podstatě celonárodní. Výrazná koncentrace se projevuje také v rámci hlavního města, kde jsou ústředí bank lokalizována do několika sousedících městských částí, což poukazuje na aglomerační výhody, které tato lokalizace přináší.

Zaměstnanost ve finančním sektoru zkoumaná na úrovni krajů odhalila významnou pozici Prahy oproti ostatním krajům. Hlavní město dosahovalo v roce 2011 více než 5,2 % zaměstnanosti ve finančním sektoru. Na druhém místě to byl Středočeský kraj, který v témže roce přesáhl hodnotu 3 %. Relativně rychlý nárůst především v Jihomoravském kraji by v dlouhodobém výhledu mohl znamenat oslabení dominantní pozice Prahy, avšak ta stále dosahuje oproti Jihomoravskému kraji dvojnásobných hodnot. Ke vzniku dalšího finančního centra v Brně tedy velmi pravděpodobně nedojde.

Také analýza míry zaměstnanosti ve vybraných městech v „peněžnictví a pojišťovnictví“ poukázala na zřetelný trend růstu míry především v Praze a Středočeském kraji. Při detailnějším pohledu na zaměstnanost v jednotlivých městech se ukázalo, že v průběhu sledovaného období 1991–2011 došlo ve všech 103 největších městech ČR k nárůstu této míry. Téměř dvě třetiny měst, však v roce 2001 dosahovaly ještě vyšších hodnot, než tomu bylo v roce 2011. V průběhu sledovaného období u nich tedy došlo nejprve k nárůstu mezi lety 1991–2001, ale následně mezi lety 2001–2011 k poklesu. K největšímu růstu míry zaměstnanosti došlo v celém sledovaném období v Praze a Říčanech. Vzhledem k tomu, že se data vztahují k místu pobytu dotázaných je zřejmé, že vysoká míra zaměstnanosti ve finančním sektoru ve městech Středočeského kraje poukazuje na to, že tito lidé žijí v zázemí Prahy, ale do práce dojíždějí do hlavního města.

V poslední části této kapitoly jsem se věnovala trendu přebírání vlastnických práv bank zahraničními subjekty. Jak bylo ukázáno na příkladu podílu na základním kapitálu a bilanční sumě, v průběhu sledovaného období došlo k výraznému nárůstu vlivu zahraničních skupin. Nejvýraznější byl vstup zahraničních investorů v letech 1998–2001. V období 2003–2009 dokonce na českém bankovním trhu nebyla ani jedna banka, ve které by převažovali čeští vlastníci. V současné době na trhu působí jediná česká banka (Fio banka), její podíl však nedosahuje tak významných hodnot.

Na základě těchto analýz je zřejmé, že v České republice došlo ke vzniku centralizovaného bankovního systému. Praha představuje finanční centrum, jež se stalo ústředím všech bankovních domů působících na našem území. Kromě této výrazné koncentrace bankovního sektoru navíc došlo také k výraznému nárůstu vlivu zahraničních subjektů. V druhé kapitole věnující se teoretickému rámci bylo podrobněji uvedeno, jaké regionální dopady může samotný centralizovaný systém mít. Jestli ke vzniku těchto dopadů dochází také v podmínkách České republiky je otestováno v následující kapitole.

Kapitola 5

Studie v periferním regionu

Analýza hlavních vývojových trendů bankovního systému České republiky, provedená v předchozí kapitole, zdokumentovala vznik centralizovaného bankovního systému, který je navíc z velké části ovládan zahraničními bankovními skupinami. Na základě studií věnujících se teorii regionální segmentace finančního trhu bylo v podkapitole 2.2 ukázáno, že tento centralizovaný systém může představovat znevýhodnění pro subjekty působící v některých regionech. Tyto problémy souvisí zejména se získáváním finančních prostředků pro podnikatele z regionů relativně vzdálených od centra, přičemž vzdálenost je zde chápána širěji, než jen jako prostá geometrická vzdálenost. Na otestování tohoto předpokladu v podmínkách České republiky se zaměřím právě v této kapitole.

Pro zkoumání této problematiky jsem vybrala periferní region na pomezí Olomouckého a Moravskoslezského kraje, který je tvořen územím 29 obcí (viz podkapitola 3.4). V rámci této studie bylo osloveno 26 firem, které splňovaly kritéria. Rozhovor byl uskutečněn s 6 majiteli firem z celkového počtu 26 oslovených, což představuje téměř čtvrtinu dotázaných. I přes relativně malý počet účastníků, může tento výzkum poskytnout alespoň prvotní náhled do problematiky a ukázat pohled “z druhé strany“, tedy z pozice aktérů v periferním regionu.

Firmy, jejichž majitele jsem navštívila, se lišily svým zaměřením i velikostí a každá se nacházela v jiné situaci. Jednalo se o mikro, malé i střední podniky⁴. Všichni dotázaní, se kterými jsem se setkala, poměrně otevřeně odpovídali na kladené otázky, což usnadnilo studium této problematiky. Abych lépe pochopila, v jaké situaci se právě daná firma nacházela, jsem se nejprve zaměřila na otázky týkající se podnikatelského prostředí a to zejména problémů, se kterými se setkávají a co ke svému podnikání nejvíce postrádají. Následně jsem se zaměřila na jejich zkušenosti se žádostmi o úvěr a nakonec také na otázky

⁴ Mezi mikro podniky řadíme ty, které mají méně než 10 zaměstnanců a zároveň obrat nebo bilanční sumu do výše 2 mil. EUR. Mezi malé podniky řadíme ty, které mají méně než 50 zaměstnanců a zároveň obrat nebo bilanční sumu do výše 10 mil. EUR. Za střední podniky považujeme ty, jež mají méně než 250 zaměstnanců a zároveň obrat do výše 50 mil. EUR, nebo bilanční sumu do výše 43 mil. EUR (Evropská komise, 2013).

týkající se jejich názoru na problematiku možného znevýhodnění podnikatelů z periferních regionů bankovními domy.

První část každého rozhovoru se zaměřovala na prostředí, ve kterém jednotlivé firmy působí, abych lépe pochopila, jaké podmínky pro podnikání mají. Zajímala jsem se o to, s čím se v současné době potýkají, jaké jsou jejich největší překážky, nebo co je naopak pro ně výhodou. Nejčastěji zmiňovaným problémem (ve třech případech), se kterým se dotázaní podnikatelé setkávají, je nedostatek kvalitní pracovní síly. Takto odpověděl majitel mikro, malé i středně velké firmy, kdy každý z nich působí v jiné obci vymezeného periferního regionu. Následně dva respondenti zdůrazňovali obecně nedostatečnou podporu MSP a často upozorňovali také na přílišnou "byrokratičnost" řady činností, které musí jako podnikatelé vykazovat a která je pro ně velice časově náročná. Toto je však pravděpodobně problém celé řady MSP v České republice. Jeden z majitelů uvedl, že se jeho firma potýká s řadou problémů, především kvůli druhotné platební neschopnosti, která velmi ovlivňuje fungování celého podniku a naprosto vylučuje další rozvoj firmy, což lze opět pravděpodobně nalézt u řady subjektů působících nejen v periferních regionech. V jednom případě byl však majitel firmy velmi spokojen a neuvedl žádný problém, se kterým by se setkával. Naopak uvedl, že má pro svou firmu dostatek kvalifikované pracovní síly, neboť je ochoten zaplatit za kvalitní pracovníky, obec, ve které působí, má velmi aktivního starostu, který podporuje podnikání, všechna potřebná infrastruktura je dostupná a s problémy se získáním finančních prostředků se rovněž nikdy neseťkal.

U dvou dotazovaných firem došlo v posledních letech k nárůstu počtu zaměstnanců z důvodu rozšiřování výroby, u dalších dvou došlo k poklesu převážně kvůli zavedení efektivnějších metod výroby, u jedné počet stagnoval a u poslední došlo k poklesu převážně kvůli snížení počtu zakázek. Pouze dva respondenti uvedli, že v posledních letech rozšiřovali svou firmu.

Jako překážky v rozvoji pak nedostatek financí zmínili jen dva respondenti, avšak pouze ve smyslu nedostatku vlastních finančních prostředků. O nedostatku možností externího financování se nezmínil ani jeden z dotázaných. Naopak jsem se v několika případech setkala s názorem, že „finanční prostředky Vám dnes půjčí každý“. Ve 4 případech dotázaní uvedli, že banky, u kterých mají své firemní účty, jim samy nabízejí možnost získání úvěru, aniž by o to žádali. Ve třech případech také uvedli, že byli osloveni zástupci konkurenčních bank, kteří jim rovněž nabízeli poskytnutí finančních prostředků v podobě úvěru.

Z celkového počtu 6 majitelů, kteří se výzkumu zúčastnili, o úvěr žádali 4 z nich, přičemž to byli zástupci dvou středních a dvou malých firem. Respondenti, kteří o úvěr nežádali, jako odpověď na otázku, proč se o získání úvěru nepokusili, odpověděli, že raději využívají pouze vlastní finanční zdroje a nechťejí se zadlužit, neboť to s sebou přináší nejistotu.

Pokud nemají na určité činnosti dostatek vlastních finančních prostředků, raději se do nich nepouštějí, než by si museli peníze půjčit. Uvedli, že jejich firmy jsou malé a tento stav jim vyhovuje, přičemž nemají ambice dále rozšiřovat svou výrobu. O úvěr by majitelé těchto firem žádali pouze v případě potřeby překonání finanční obtíže, aby zabránili hrozbě ukončení činnosti.

Majitelů čtyř firem, kteří o úvěr žádali, jsem se dotazovala ohledně jejich zkušeností s žádostmi podrobněji. Každý z těchto majitelů v posledních pěti letech žádal některou z bank působících na území ČR o provozní úvěr, přičemž jeden z nich dokonce žádal navíc ještě o další 4 investiční úvěry. V tomto případě se jedná o velmi úspěšnou firmu, která se od ostatních výrazně odlišuje a majitel má velké ambice k dalšímu rozvoji. Především se snaží přecházet na technicky náročnou výrobu s vysokou přidanou hodnotou. Ve třech případech majitelé firem uvedli, že využívají provozní úvěr ve formě revolvingového úvěru. Mají tedy kdykoliv k dispozici domluvenou sumu finančních prostředků a mohou z ní průběžně čerpat a kdykoliv tyto prostředky zase vrátit. Využívají je především k překonání dočasného nedostatku financí např. na nákup materiálu či neobvyklé výdaje. Jeden majitel firmy využil provozní úvěr jednorázově pouze na překonání dočasných finančních obtíží, přičemž se jednalo o krátkodobý úvěr, který splatil během tří měsíců. V případě této firmy se jednalo o první úvěr, který majitel využil, ostatní dotázaní již měli zkušenosti z předešlých let s jinými podnikatelskými záměry. Majitelé všech těchto firem získali úvěr v požadované výši, včetně firmy žádající o 1 provozní a 4 investiční úvěry. Tři zástupci firem se informovali o možnostech získání úvěru u více bankovních institucí, nakonec však stejně, jako čtvrtý dotázaný, využili úvěr u té, kde mají vedený svůj firemní účet. Ve všech případech se jednalo o bankovní domy patřící mezi nejsilnější subjekty působící v současné době na trhu.

Při zpracování žádosti každý z dotázaných uvedl, že spolupracoval s bankéřem, s kterým obvykle komunikuje a kterého zná. Proces zpracování žádosti netrval dlouho, obvykle do jednoho měsíce a nebyl složitý. V podstatě si bankéř vyžádal finanční výkazy, případně mu je některé firmy již delší dobu průběžně zasílaly a obvykle další informace nepožadoval. Ani jeden z dotázaných by svou žádost neoznačil jako rizikovou. Dva z dotázaných se však přesto potýkali s komplikacemi při zajištění záruk za daný bankovní úvěr. Bance, u které o úvěr žádali, nestačilo poskytnutí ručení majetkem firmy, proto museli tito podnikatelé přikročit k ručení svým soukromým majetkem. Tato možnost jim nevyhovovala, ale přesto nakonec úvěr využili. Další dva dotázaní ručili majetkem firmy a s dalšími problémy se přitom neseťkali.

Velmi důležité informace představovaly především odpovědi na otázky týkající se procesu posuzování jednotlivých žádostí, kde jsem očekávala existenci problémů pro žadatele z tohoto periferního regionu v souvislosti s centralizovaným bankovním systémem. U tří

dotázaných byla, dle jejich názoru, jejich žádost posuzována přímo v regionální pobočce, čtvrtý nedokázal odpovědět. Dle respondentů má regionální pobočka dostatek kompetencí na schvalování běžných žádostí. Jak uvedli, v převážné většině případů úvěr, o který žádali, nedosahoval tak vysoké hodnoty, aby jej museli schvalovat v ústředí. Majitel firmy, která žádala o 1 provozní a 4 investiční úvěry je přesvědčen, že kromě jednoho investičního úvěru na 35 mil. Kč, byly všechny posuzovány v regionu. Žádost o tento největší investiční úvěr byla po prvním posouzení v pobočce poslána ke schválení do ústředí v Praze, kde však, jak uvedl majitel firmy, vycházejí čistě jen z ekonomických výkazů dané firmy.

Všichni také uváděli, že není důležité, odkud firma pochází, ale jaká je její ekonomická situace a jakých výsledků dosahuje. Banky, dle jejich názoru, zajímá pouze to, jakou má firma historii a jestli je její ekonomická situace příznivá. Sami uvádí, že se necítí být znevýhodněni svou polohou v tomto periferním regionu.

V části rozhovoru jsem se věnovala také dalším formám externího financování, zejména možnosti vstupu strategického investora. Podobně jak uvádí tzv. pecking order theory (tedy největší preference vlastních finančních zdrojů, následně bankovních úvěrů a nejmenší zájem o poskytnutí podílu ve firmě), o tuto možnost mezi dotázanými ve vybraném regionu není zájem. V minulosti se nikdo z nich o tento typ financování nepokoušel a ani v současné době by neměl zájem. Jako důvod uvádějí především obavu ze ztráty podílu ve firmě, neboť to s sebou pro ně přináší nejistotu. V případě potřeby finančních prostředků raději všichni dotázaní využijí bankovní úvěr. K poskytnutí podílu firmy investorovi by se většina z nich uchýlila pouze v případě závažných existenčních problémů.

Zajímala jsem se také o názory podnikatelů na jejich pozici v periferním regionu a výhody nebo nevýhody, které to s sebou může při jednání s bankou přinášet. Z 6 dotázaných majitelů firem 4 uvedli, že není důležité, odkud firma pochází, důležitá je, dle jejich názoru, pouze její historie a ekonomické výsledky. Zbývající dva uvedli, že toto nejsou schopni posoudit. Rovněž na otázky týkající se toho, jestli jsou podniky v jiných regionech či podniky v jiných odvětvích oproti nim zvýhodněni, 4 dotázaní odpověděli, že si nemyslí, že by k tomuto docházelo a 2 opět nedokázali posoudit. Zjišťovala jsem také, jaké bance by dali při podávání žádosti o úvěr přednost, kdyby měli možnost volby mezi nadnárodní bankovní skupinou a regionální bankou. Ve čtyřech případech uvedli, že by si raději vybrali velkou nadnárodní banku před regionální. Svůj výběr zdůvodnili především stabilitou, kterou tyto banky představují, neboť v případě, že by u ní čerpali bankovní úvěr a banka se sama potýkala s problémy, mohlo být dojít k problémům s čerpáním finančních prostředků, což by mohlo ovlivnit jejich podnikatelské aktivity.

Shrneme-li stručně informace uvedené v této kapitole zjistíme, že mezi dotázanými se nacházeli majitelé firem úspěšných i méně úspěšných. Tito podnikatelé, přesto, že působí ve stejném regionu, pracují v odlišných podmínkách, které v jednotlivých obcích převažují, a potýkají se tak s různými problémy a z různých důvodů se některé z nich rozšiřují a některé spíše stagnují. Na první pohled tedy můžeme mezi těmito firmami jen těžko hledat nějaké společné rysy. Přesto se však v názorech na zkoumanou problematiku majitelé těchto firem často shodovali.

V posledních pěti letech z celkového počtu 6 dotázaných majitelů firem žádali o bankovní úvěr 4 z nich. Ze čtveřice firem všichni majitelé žádali o provozní úvěr a pouze jeden o investiční, a to dokonce čtyřikrát. Tato firma se od ostatních velmi výrazně odlišuje, především svými aktivitami směřujícími k posunu výroby na činnosti s vyšší přidanou hodnotou a celkově velmi aktivním přístupem k rozvoji podnikání. S výjimkou této firmy můžeme říci, že na základě uvedených informací v tomto periferním regionu dochází k relativně defenzivnímu chování. Podnikatelé využívají spíše než investiční úvěry provozní, které jim zajišťují překonání finančních obtíží či uhrazení neobvyklých nákladů. Možnost dalších typů externího financování v podobě vstupu investora pak všichni dotázaní vylučují, kromě situace, která by hrozila závažnými existenčními problémy. V tomto regionu můžeme nalézt znaky tzv. pecking order theory, tedy největší preferenci vlastních finančních zdrojů, následně bankovních úvěrů a nejmenší zájem o poskytnutí podílu ve firmě. Nejmenší firmy často nechtějí využít ani bankovních úvěrů, neboť to s sebou nese závazek a možnou nejistotu, u těch větších firem už jsou bankovní úvěry běžné, avšak možnost vstupu strategického investora je pro ně téměř nemyslitelná.

Během zpracování žádosti všichni spolupracovali s bankéřem, s kterým byli již delší dobu v kontaktu. Tento bankéř představuje klíčovou osobu při jednání s bankou. Podnikatelé mu většinou průběžně zasílali finanční výkazy, případně si je vyžádal a na základě nich pak byly jednotlivé žádosti posuzovány. Zpracování i vyřízení žádosti bylo dle dotázaných relativně snadné a rychlé. Komplikovaným se však ve dvou případech ukázalo zajištění ručení za úvěr. Banka totiž po podnikatelích požadovala ručení vlastním majetkem, což pro ně nebylo vhodné řešení, ale přesto tuto podmínku přijali. Majitelé dalších dvou firem poskytli záruku majetkem firmy.

Dle názorů dotázaných jsou pravděpodobně téměř všechny žádosti posuzovány přímo v regionu, pouze v jednom případě, kdy se jednalo o úvěr na částku 35 mil. Kč, byla žádost nejprve zpracována na regionální pobočce a následně poslána do ústředí v Praze k dalšímu posouzení.

Většina dotázaných je přesvědčena, že jejich pozice v tomto periferním regionu pro ně není nevýhodou, dle jejich názoru nehraje lokalizace v daném regionu na rozhodování o poskytnutí úvěru tak významnou roli. Výhodu rovněž nepřisuzují firmám, které jsou lokalizovány v jiných regionech, či působí v jiných odvětvích. Zdůrazňují

především roli historie dané firmy a ekonomických výsledků, které jsou podle nich to jediné, čím se banky ve skutečnosti řídí.

Centralizovaný bankovní systém, k jehož vzniku v posledních letech v České republice došlo, nemusí představovat znevýhodnění podnikatelů působících v periferních regionech takovým způsobem, jak bychom na základě teorie regionální segmentace trhu očekávali, tedy především odlišným posuzováním úvěrů ze vzdálených regionů. Jak naznačuje tato studie v periferním regionu, úvěry do určité výše jsou posuzovány přímo v regionu a nemusí tedy docházet ke ztrátě informací při posuzování žádostí ze vzdáleného ústředí. Přesto však ve vybraném regionu dochází v souvislosti se získáváním bankovních úvěrů k problémům, zejména s poskytnutím záruk za jednotlivé úvěry.

Kapitola 6

Závěr

Poskytování finančních prostředků představuje důležitý mechanismus, který ovlivňuje vývoj firem, ale také celých regionů, v nichž jsou lokalizovány. Síla finančních institucí se projevuje především v centralizovaných systémech, v jejichž rámci může v některých nemetropolitních regionech docházet ke vzniku negativních dopadů (Alessandrini a kol. 2010). Předmětem této diplomové práce byla analýza hlavních vývojových trendů bankovního systému v České republice po roce 1989. Jednalo se především o analýzu vzniku centralizovaného bankovního systému, na jejímž základě byly otestovány případné regionální dopady dle teorie regionální segmentace finančního trhu.

Poměrně dynamický rozvoj malých bank na počátku 90. let se také výrazně promítl do prostorové struktury bankovního sektoru. Relativně liberální udělování bankovních licencí zapříčinilo prudký nárůst počtu nových bank, které byly založeny v řadě měst po celé České republice. Z počátku docházelo k poměrně náhodné lokalizaci ústředí jednotlivých bank, což bylo způsobeno především subjektivními faktory. Kombinace bankovní krize, nestabilní ekonomiky a také síly sídelní hierarchie však způsobila vážné problémy a následně likvidaci, či převzetí většiny bank s ústředím mimo metropolitní regiony. V průběhu dalších let pak dokonce došlo k zániku všech ústředí bank lokalizovaných mimo Prahu. Koncentraci můžeme v současné době pozorovat také v rámci hlavního města, kde se téměř jedna třetina ústředí všech bank na území ČR koncentruje do jediné městské části, a to do Prahy 4.

Provedená analýza vývoje zaměstnanosti ve finančním sektoru prokázala zřetelný trend růstu míry zaměstnanosti především v Praze a Středočeském kraji. Detailnější analýza zaměstnanosti 103 nejlidnatějších měst ČR odhalila, že v průběhu sledovaného období 1991–2011 došlo ve všech studovaných městech k nárůstu míry zaměstnanosti. Téměř dvě třetiny měst však v roce 2001 dosahovaly ještě vyšších hodnot, než tomu bylo v roce 2011. V průběhu sledovaného období u nich tedy došlo nejprve k nárůstu, ale následně, tj. mezi roky 2001 a 2011, k poklesu zaměstnanosti ve finančním sektoru. Největší nárůst v celém sledovaném období byl zjištěn u Prahy a Říčan. Vzhledem k typu těchto dat, vztahujícím se k místu pobytu dotázaných, je pravděpodobné, že vysoká míra zaměstnanosti

ve finančním sektoru ve vybraných městech Středočeského kraje je způsobena zaměstnáním obyvatel těchto studovaných měst v hlavním městě Praze.

Vstup zahraničních investorů do prostředí českého bankovníctví byl v této práci analyzován pomocí tzv. zprostředkovaného vlastnictví (viz podkapitola 4.3), tedy pomocí nepřímé kontroly kapitálu. Vliv zahraničních skupin v průběhu sledovaného období výrazně narůstal, přičemž nejvýznamnější byl vstup zahraničních investorů v letech 1998-2001. V tomto období došlo ke vstupu zahraničního strategického investora také do tří největších bankovních domů. Následný nárůst vlivu zahraničních subjektů byl tak rychlý, že již od roku 2003 na českém bankovním trhu nepůsobila jediná banka, která by byla převážně v českém vlastnictví. V roce 2010 došlo ke změně, když na trh vstoupila jediná převážně česká banka současnosti, tj. Fio banka.

Na základě této analýzy hlavních trendů bankovní soustavy je zřejmé, že v podmínkách ČR došlo ke vzniku vysoce centralizovaného bankovního systému, který je navíc pod silným vlivem zahraničního kapitálu. Dle teorie regionální segmentace finančního trhu může v takovýchto systémech docházet ke vzniku negativních regionálních dopadů, především znevýhodňování žadatelů o bankovní úvěr ze vzdálených regionů, přičemž vzdálenost je zde chápána šířeji, než jen jako prostá geometrická vzdálenost. Otestování těchto dopadů jsem se věnovala ve výzkumu zaměřeném na výrazně periferní region na pomezí Moravskoslezského a Olomouckého kraje. Pomocí strukturovaných rozhovorů s majiteli firem jsem zjišťovala, jaké mají podnikatelé působící v tomto regionu zkušenosti se získáváním externích finančních zdrojů, zejména pak bankovních úvěrů.

Z celkového počtu 26 firem, které splnily kritéria a jejichž majitelé byli následně osloveni, se výzkumu zúčastnilo 6 z nich. Přesto, že je tento počet relativně nízký, jedná se téměř o čtvrtinu oslovených. Vzhledem k nízkému počtu rozhovorů tento výzkum představuje pouze prvotní náhled do problematiky a ukazuje pohled „z druhé strany“, tj. z pozice aktérů v periferním regionu.

V posledních pěti letech žádali o úvěr celkem 4 majitelé firem, přičemž všichni využili úvěr provozní. Ve sledovaném období žádal majitel největší z firem také o 4 investiční úvěry. Všem žadatelům bylo v jejich žádostech vyhověno a získali úvěr na požadovanou částku. Komunikace probíhala výhradně mezi majiteli firem a bankéřem dané banky, se kterým se již znali a byli dlouhodobě v kontaktu. Všichni dotázaní využili úvěr od banky, u které již měli vedený účet, přičemž ve všech případech se jednalo o bankovní domy patřící mezi nejsilnější subjekty na trhu. Samotné zpracování žádosti pro ně nebylo komplikované, ale jak se ukázalo, dva majitelé firem se potýkali s problémy souvisejícími s poskytnutím ručení za úvěr. Narozdíl od dalších dvou, kteří ručili majetkem firmy, museli za získání finančních prostředků ručit svým osobním majetkem, což pro ně nepředstavovalo vhodné řešení, avšak úvěru přesto využili.

Téměř všechny žádosti jsou dle názoru dotázaných posuzovány přímo v regionu, pouze v jednom případě, kdy se jednalo o částku 35 mil. Kč, byla žádost zpracována nejprve na regionální pobočce a následně postoupena do ústředí v Praze k dalšímu posouzení. Rozhodování o poskytnutí úvěru probíhá dle respondentů především na základě historie dané firmy a ekonomických výsledků, což je dle jejich názoru hlavní faktor při rozhodování. Jsou přesvědčeni, že lokalizace firmy v periferním regionu nehraje při rozhodování bank tak významnou roli, jak bychom na základě teorie regionální segmentace finančního trhu očekávali a pozice v periferním regionu pro ně dle jejich názoru nepředstavuje nevýhodu oproti firmám působícím v jiných regionech. Ukázalo se však, že problematickým může být zajištění záruk za jednotlivé úvěry, neboť banka nepovažuje hodnotu dané firmy za dostatečnou a podnikatelé tak musí následně přistoupit k poskytnutí záruky svým vlastním majetkem. Zde se perifernost regionu projevuje především v relativně nižší hodnotě majetku lokalizovaného v periférii, což může mít vliv na poptávku po úvěrech.

Centralizovaný bankovní systém, k jehož vzniku v posledních letech v České republice došlo, nemusí představovat znevýhodnění podnikatelů působících v periferních regionech takovým způsobem, jak bychom na základě teorie regionální segmentace trhu očekávali, tedy především odlišným posuzováním úvěrů ze vzdálených regionů. Jak naznačuje provedená pilotní studie v periferním regionu, úvěry do určité výše jsou posuzovány přímo v regionu a nemusí tedy docházet ke ztrátě informací při posuzování žádostí ze vzdáleného ústředí. Přesto však ve vybraném regionu dochází v souvislosti se získáváním bankovních úvěrů k problémům, zejména s poskytnutím záruk za jednotlivé úvěry.

Studie testující možné regionální dopady centralizovaného bankovního systému provedená v rámci této diplomové práce představila zejména prvotní náhled do dané problematiky. Ta však vyžaduje další výzkum, který by měl být založen na větším vzorku firem z různých periferních regionů po celém území České republiky a současně zahrnout různé segmenty firem, mezi nimiž pravděpodobně bude docházet k odlišnostem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ALESSANDRINI, P., PRESBITERO, A.F., ZAZZARO, A. (2010): Bank Size or Distance: What Hampers Innovation Adoption by SMEs? *Journal of Economic Geography*, 10, č. 6, s. 845-881.
- ALESSANDRINI, P., CROCI, M. ZAZZARO, A. (2005): The Geography of Banking Power: the Role of Functional Distance. *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review*, LVIII, s. 129-167. [cit. 2013-02-13]. Dostupné z WWW: <http://utenti.dea.univpm.it/zazzaro/Paper/ZAZZARO%20articoli/The%20geography%20of%20banking%20power%20the%20role%20of%20functional%20distance.pdf> >
- BLAŽEK, J. (1997): The Development of the Regional Structure of the Banking Sector in the Czech Republic and its Implications for Future Regional Development. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica, Supplementum*, 32, s. 265-283.
- BLAŽEK, J. (2001): Velké firmy a subjekty progresivního terciéru jako aktéři regionálního rozvoje v ČR. In: Hampl, M. a kol.: *Regionální vývoj: Specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*, PřF UK v Praze, Praha, s. 227-249.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2011): *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, implikace*. Karolinum, Praha, 342 s.
- BLAŽEK, J. (2013): *Finanční trh, banky a regionální rozvoj*. Studijní materiály předmětu Lokální a regionální rozvoj, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Univerzita Karlova v Praze (nepublikováno).
- CORPATAUX, J., CREVOISIER, O., THEURILLAT, T. (2009): The Expansion of the Finance Industry and Its Impact on the Economy: A Territorial Approach Based on Swiss Pension Funds. *Economic Geography*, 85, č. 3, s. 313-334.
- CSANK, P. (2003): *Finanční trh a regionální rozvoj: principy omezující pohyb kapitálu v prostoru*. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK v Praze, Praha, 69 s.
- Česká národní banka (2013): *Historie ČNB* [cit. 2013-04-20]. Dostupné z WWW: <http://www.historie.cnb.cz/cs/>
- Česká národní banka (2003): *Česká národní banka 1993–2003*. Jerome, Praha, 39 s.

- DICKEN, P. (2011): *Global shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy*. Sixth Edition. The Guilford Press, New York, 606 s.
- DOW, S.C. (1992): The Regional Financial Sector: A Scottish Case Study. *Regional Studies*, 26, č. 7, s. 619-631.
- DOW, S.C. (1994): European Monetary Integration and the Distribution of Credit Availability. In: Corbridge, S., Thrift, N., Martin, R. (eds.): *Money, Power and Space*. Blackwell, Oxford, s. 149-164.
- DOW, S.C., RODRÍGUEZ-FUENTES, C.J. (1997): Regional Finance: A Survey. *Regional Studies*, 31, č. 9, s.903-920.
- Evropská komise (2013): Malé a střední podniky. Podniky a průmysl. [cit. 2013-04-16]. Dostupné z WWW: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/sme-definition/index_en.htm>
- GROTE, M.H. (2008): Foreign Banks' Attraction to the Financial Centre Frankfurt - an Inverted 'U'-Shaped Relationship. *Journal of Economic Geography*, 8, č. 2, s. 239-258.
- HAY, I. (2010): *Qualitative Research Methods in Human Geography*. Oxford University Press, Don Mills, 432 s.
- KLAGGE, B., MARTIN, R. (2005): Decentralized versus centralized financial systems: is there a case for local capital markets? *Journal of Economic Geography*, 5, č. 4, s. 387-421.
- MARTIN, R., MINNS, R. (1995): Undermining the Financial Basis of Regions: The Spatial Structure and Implications of the UK Pension Fund System. *Regional Studies*, 29, č. 2, s. 125-144.
- MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis*, 44, č. 2, s. 321-348.
- NOVÁKOVÁ, J. (2007): *Finanční trh, regionální rozvoj a podpora MSP: programy START a KREDIT*. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK v Praze, Praha, 93 s.
- POLOUČEK, S. a kol. (2006): *Bankovníctví*. C.H. Beck, Praha, 716 s.
- PORTEOUS, D. J. (1995): *The Geography of Finance*. Avebury, Aldershot, 230 s.
- PORTEOUS, D. (1999): The Development of Financial Centres: Location, Information Externalities and Path Dependence. In: Martin, R. (ed.): *Money and the Space Economy*. Wiley, Chichester, s. 95-137.
- Statistický metainformační systém (2013): Český statistický úřad [cit. 2013-01-20]. Dostupné z WWW: <<http://apl.czso.cz/iSMS/ukazdet.jsp?fpismo=E&fid=2384>>

ŠENKÝŘOVÁ, B. a kol. (2010): Bankovníctví. Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., Praha, 253 s.

Zpráva o činnosti bankovního dohledu v České republice (1999). Česká národní banka [cit. 2012-09-22]. Dostupné z WWW:

<http://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/archiv/banky/bd_op_zprava.html>

Zpráva o stabilitě bankovního sektoru (2004). Česká národní banka [cit. 2012-06-11].

Dostupné z WWW:

<http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/FSR-K-2003.pdf>

ZDROJE DAT

- ARAD - systém časových řad (2012). Česká národní banka [cit. 2012-11-20]. Dostupné z WWW: <http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.STROM_KOREN/>
- Bankovní a finanční sektor v České republice (1996-1997). Česká národní banka, Praha, 102 s.
- Bankovní dohled (1996–2005). Česká národní banka [cit. 2012-04-13]. Dostupné z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/archiv/>
- Československé sčítání lidu (1991). Český statistický úřad.
- Ekonomická aktivita obyvatel Prahy 1993–2011 (2012). Český statistický úřad [cit. 2012-09-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/x/krajedata.nsf/oblast2/zamestnanost-xa>>
- Obchodní banky a pojišťovny v České republice (1994). Česká národní banka, Praha, č. 4 - prosinec, 88 s.
- Obchodní rejstřík a sbírka listin (2013). Ministerstvo spravedlnosti České republiky [cit. 2013-01-14]. Dostupné z WWW: <<https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik>>
- Sčítání lidu, domů a bytů (2001). Český statistický úřad [cit. 2013-03-14]. Dostupné z WWW: <http://vdb.czso.cz/vdbvo/maklist.jsp?kapitola_id=44&>
- Sčítání lidu, domů a bytů (2011). Český statistický úřad [cit. 2013-03-14]. Dostupné z WWW: <<http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30713&th=&v=&vo=null&vseuzemi=null&void>>
- Seznamy regulovaných a registrovaných subjektů finančního trhu (2013). Česká národní banka [cit. 2013-03-12]. Dostupné z WWW: <https://apl.cnb.cz/apljerrsdad/JERRS.WEB07.INTRO_PAGE?p_lang=cz>
- Statistický bulletin - hl. m. Praha (2003–2012). Český statistický úřad [cit. 2013-03-17]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/krajpubl/101302-12-q3_2012-xa>
- Statistické ročenky „krajů České republiky“⁵ (2001–2012). Český statistický úřad.

⁵ Neuvádím seznam, jedná se o statistické ročenky všech krajů ČR

Výběrové šetření pracovních sil (2013). Statistický bulletin - hl. m. Praha, Český statistický úřad [cit. 2013-03-15]. Dostupné z WWW:

<http://www.czso.cz/csu/2012ediciplan.nsf/krajkapitola/101302-12-q3_2012-07>

Výroční zprávy ČNB (1994–2011). Česká národní banka.

Výroční zprávy “jednotlivých bank“ (1993–2011).

Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem (2006–2011). Česká národní banka [cit. 2012-04-13]. Dostupné z WWW:

<http://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/zpravy_o_vykonu_dohledu/index.html>

PŘÍLOHY

Příloha 1 - Seznam obcí vybraného periferního regionu

Bělotín	Jindřichov	Norberčany
Bílčice	Jívová	Nové Lublice
Březová	Kružberk	Polom
Budišov nad Budišovkou	Křišťanovice	Potštát
Dětřichov	Lomnice	Radkov
Domašov nad Bystřicí	Luboměř	Spálov
Dvorce	Melč	Staré Těchanovice
Hraničné Petrovice	Moravice	Střítež
Huzová	Moravský Beroun	Svatoňovice
Jeseník nad Odrou	Mutkov	

Příloha 3 - Vývoj míry zaměstnanosti ve finančním sektoru ve vybraných městech

	1991	2001	2011		1991	2001	2011
Benešov	1,2	3,6	3,3	Most	0,6	2,1	1,9
Beroun	1,3	2,9	3,2	Náchod	1,3	3,1	2,6
Bílina	0,3	1,3	1,4	Neratovice	0,2	2,2	2,6
Blansko	1,0	2,5	2,5	Nový Jičín	1,1	2,8	2,5
Bohumín	0,3	1,4	1,4	Nymburk	1,0	3,1	3,0
Brandýs n. L. - St. Bol.	0,5	2,8	2,8	Olomouc	0,7	2,9	2,8
Brno	0,7	2,5	3,0	Opava	0,6	2,2	1,9
Bruntál	1,3	2,9	2,0	Orlová	0,3	1,5	1,8
Břeclav	1,1	2,9	2,9	Ostrava	0,5	2,4	2,4
Česká Lípa	0,6	2,0	1,9	Ostrov	0,2	1,5	1,4
Česká Třebová	0,4	1,7	2,2	Otrokovice	0,2	1,5	1,6
České Budějovice	1,0	3,0	2,9	Pardubice	1,1	3,7	4,2
Český Krumlov	1,4	2,4	2,1	Pelhřimov	1,0	2,5	2,4
Český Těšín	0,5	1,9	1,6	Písek	1,0	2,7	2,1
Děčín	0,8	2,5	2,2	Plzeň	0,8	2,8	2,5
Dvůr Králové nad L.	0,2	1,2	1,7	Poděbrady	1,1	2,8	3,4
Frydek-Místek	0,8	2,4	2,2	Praha	1,3	4,8	5,1
Havířov	0,4	2,1	2,3	Prostějov	0,7	2,5	3,2
Havlíčkův Brod	1,0	2,4	2,1	Přerov	0,6	2,2	2,0
Hlučín	0,5	2,8	2,2	Příbram	1,0	2,8	2,9
Hodonín	0,8	2,5	2,3	Rakovník	1,1	2,7	2,8
Hradec Králové	0,9	3,0	3,4	Rokycany	0,9	2,4	2,2
Hranice	0,7	2,2	2,2	Roudnice nad L.	1,0	2,6	2,3
Cheb	1,3	2,3	1,8	Rožnov pod Rad.	0,3	1,6	1,6
Chodov	0,3	1,1	1,4	Říčany	0,8	3,5	4,4
Chomutov	0,6	2,5	2,0	Slaný	0,4	2,1	2,8
Chrudim	1,2	3,2	2,7	Sokolov	0,9	2,6	2,0
Jablonec nad Nisou	0,8	2,2	2,4	Strakonice	1,0	2,2	1,8
Jičín	1,2	2,5	2,4	Svitavy	1,6	3,6	3,0
Jihlava	0,9	2,4	2,2	Šternberk	0,3	1,7	1,8
Jindřichův Hradec	1,4	3,1	2,6	Šumperk	1,1	2,8	2,1
Jirkov	0,5	1,6	1,5	Tábor	0,9	2,5	2,5
Kadaň	0,3	1,5	1,2	Teplice	0,7	2,5	2,4
Karlovy Vary	0,9	2,5	2,3	Trutnov	0,8	2,0	1,8
Karviná	0,8	2,1	1,9	Třebíč	0,8	2,4	2,1
Kladno	0,8	3,4	3,3	Třinec	0,2	1,1	1,2
Kláštevec nad Ohří	0,2	1,1	0,9	Turnov	0,9	2,0	2,1
Klatovy	1,3	2,9	2,5	Uherské Hradiště	0,8	2,3	2,2
Kolín	1,1	3,1	2,7	Uherský Brod	0,5	1,6	1,8
Kopřivnice	0,3	1,6	1,5	Ústí nad Labem	0,8	3,0	2,4
Kralupy nad Vltavou	0,6	2,1	2,6	Ústí nad Orlicí	0,9	2,1	2,0
Krnov	0,3	2,0	1,6	Valašské Meziříčí	0,4	1,5	1,5
Kroměříž	1,0	2,7	2,1	Varnsdorf	0,2	1,5	1,5
Krupka	0,4	2,0	2,0	Vrchlabí	1,0	2,1	2,1
Kutná Hora	1,0	2,5	2,5	Vsetín	0,8	2,2	1,8
Liberec	0,9	3,1	3,0	Vyškov	0,9	2,6	2,1
Litoměřice	0,5	2,5	2,3	Zábřeh	0,5	1,5	1,3
Litvínov	0,3	1,5	1,5	Zlín	0,7	2,5	2,5
Louny	0,6	2,2	2,1	Znojmo	1,0	2,9	2,4
Mariánské Lázně	0,3	1,8	1,5	Žatec	1,3	2,8	2,1
Mělník	1,0	3,5	3,0	Žďár nad Sázavou	0,9	2,7	2,0
Mladá Boleslav	0,7	1,8	1,9				

Příloha 4 - Otázky položené v rámci strukturovaných rozhovorů

1. Kolik máte v současné době zaměstnanců?
2. Došlo v posledních 5-ti letech k nárůstu či poklesu jejich počtu? Z jakého důvodu?
3. Postrádáte ve Vašem regionu něco podstatného pro Vaši činnost? Co je pro Vás největší překážkou?
4. Rozšiřovali jste firmu, nebo jste o tom alespoň uvažovali?
5. Jaké jsou největší překážky v rozvoji/expansi Vaší firmy?
 - malý trh
 - nedostatek know-how
 - nekvalitní pracovní síla
 - nedostatek financí
 - jiné...Jaké?
6. Žádali jste v posledních 5-ti letech o úvěr? Kolikrát?

NEŽÁDALI O ÚVĚR:

7. Z jakého důvodu jste nikdy nevyužili externí financování?
 - máme dostatek vlastních financí
 - nechceme se zadlužit
 - odrazuje nás složitý proces žádání o úvěr
 - nechceme platit vysoké úroky za poskytnutí financí
 - myslíme si, že bychom úvěr nezískali
 - nechceme rozvíjet/zvětšovat naši firmu a proto finance nepotřebujeme
 - jiné...Jaké?
8. V jakém případě byste využili možnosti získání financí od banky či jiných institucí?
 - překonání finančních obtíží („přežití“)
 - expanze firmy
 - zavedení inovací
 - v jiném...

ŽÁDALI O ÚVĚR:

9. Získali jste požadovaný úvěr?
10. Jaký typ úvěru?
 - provozní
 - investiční
11. V jaké finanční instituci jste žádali?
 - banka
 - „kampelička“

ZÍSKALI ÚVĚR:

12. Získali jste úvěr na částku, kterou jste požadovali, v plné výši?

NEZÍSKALI ÚVĚR:

13. Jaký pro Vás mělo důsledek to, že jste nezískali úvěr?
14. Přijali byste úvěr od „menší“ regionální finanční instituce i za méně výhodných podmínek?

VŠICHNI, KTERÍ ŽÁDALI O ÚVĚR:

15. Byla to Vaše první žádost, nebo už jste měli zkušenosti?
 - první
 - více zkušeností
 - Žádali jste dříve se stejným/podobným podnikatelským záměrem?
 - ne
 - ano
 - Získali jste jej?
 - Případně důvod prvotního neúspěchu?
16. Odrazovalo Vás něco od zpracování žádosti? Co? Váhali jste, jestli proces podstoupit?
17. Informovali jste se o produktech ve více institucích?
18. Žádali jste o úvěr instituci, u které jste měli předtím účet?
 - ano
 - ne
 - Převedli jste svůj účet kvůli úvěru do jiné instituce?
19. Žádali jste na pobočce ve Vašem regionu (u poradce, který zná prostředí, ve kterém se pohybujete)?
 - ano
 - ne
 - Kde?
 - Z jakého důvodu?
20. Jak dlouho proces zpracování žádosti trval?
21. Byl proces zpracování žádosti složitý? Narazili jste na nějaké komplikace? Co byl největší problém?
22. Byl pro Vás problém zajistit ručení?
23. Jaká byla forma/výše ručení? Byla přiměřená?
24. Označili byste svou žádost jako rizikovou? Proč?
25. Víte, jakým způsobem byla Vaše žádost posuzována?
 - „dle tabulek“
 - individuálně
26. Víte, jestli o Vašem úvěru rozhodovali na regionální pobočce, či v ústředí?
27. Jak dlouho jste čekali na výsledek?
28. Pokoušeli jste se získat i jiné formy financování?
 - Ano
 - Jaké?
 - Ne
 - Proč? Měli byste nyní zájem?
 - Dali byste jim v případě jejich větší nabídky přednost před bankovními úvěry?

29. Jakou roli hraje externí financování pro rozvoj Vaší firmy? V jaké fázi?

- počáteční rozvoj firmy
- překonání finančních obtíží („přežití“)
- expanze firmy
- zavedení inovací
- jinou

VŠICHNI DOTÁZANÍ:

30. Když žádáte v bance o úvěr, je pro existenci vaší firmy (realizaci projektu) výhodou či nevýhodou, že působilé právě v tomto regionu? Proč?

- výhodou
- nevýhodou

31. Jsou podniky v jiných regionech ve výhodě?

- Ne
- Ano
 - Proč? V jakých regionech?

32. Jsou podniky v jiném odvětví ve Vašem regionu ve výhodě?

- Ne
- Ano
 - Proč? V kterém odvětví?

33. Kdybyste měli na výběr, preferovali byste malou regionální nebo velkou národní/nadnárodní banku? Proč?